

Nederlands Nationaal Hervormingsprogramma 2023

Inhoud

1. Introductie	3
1.1 Europees Semester	3
1.2 Herstel- en Veerkrachtplan.....	3
1.3 Aansluiting Nederlands beleid bij Semesterdocumenten	4
1.4 Leeswijzer.....	5
2. Macro-economische context	6
3. Uitdagingen en landspecifieke aanbevelingen	8
3.1 Arbeidsmarkt en sociaal beleid.....	8
3.2 Groene transitie.....	14
3.3 Digitalisering	18
3.4 Wonen.....	23
3.5 Innovatiebeleid.....	25
3.6 Anti-witwasbeleid en agressieve belastingplanning	27
3.7 Pensioensysteem	28
3.8 Begrotingsbeleid	29
4. Voortgang Sustainable Development Goals	31
5. Europese fondsen	33
6. Betrokkenheid parlement en overige belanghebbenden	36

1. Introductie

1.1 Europees Semester

Het Europees Semester (hierna: Semester) is de jaarlijkse cyclus voor de coördinatie van het economisch, begrotings- en arbeidsmarktbeleid in de Europese Unie (hierna: EU). Het Semester is in 2011 ingesteld tegen de achtergrond van de eurocrisis. Het Semester combineert het toezicht op macro-economische onevenwichtigheden en overheidsfinanciën en is gericht op het bevorderen van inclusieve economische groei in Europa en goed arbeidsmarktbeleid. De laatste jaren is er binnen het kader van het Semester ook extra aandacht gekomen voor verduurzaming en de groene en digitale transitie.

De Europese Commissie (de Commissie) start de Semestercyclus in november met de publicatie van het herfstpakket¹. Dit pakket bestaat onder andere uit de jaarlijkse analyse van groeiprioriteiten van de EU (*Annual Sustainable Growth Survey, ASGS*) en het jaarlijkse rapport over het waarschuwingsmechanisme (*Alert Mechanism Report, AMR*) in het kader van de macro-economische onevenwichtighedenprocedure (MEOP). Ook bevat het herfstpakket het voorstel voor de aanbeveling van de Raad over het economisch beleid van de eurozone en het voorstel voor een gezamenlijk verslag van de Commissie en de Raad over de werkgelegenheid (*Draft Joint Employment Report*). Na publicatie van het 2023 herfstpakket heeft het kabinet een Kamerbrief met appreciatie gedeeld².

Lidstaten rapporteren in april in hun Nationaal Hervormingsprogramma (NHP) en Stabiliteits- of Convergentieprogramma over de implementatie en initiatieven met betrekking tot voorgenomen hervormingen en investeringen, in reactie op het landenrapport en de landspecifieke aanbevelingen (LSA's) van het voorgaande jaar in het kader van het Semester, en over de stand van zaken met betrekking tot de overheidsfinanciën. Het NHP wordt vanaf heden in lijn met de richtlijnen van de Europese Commissie tevens gecombineerd met de halfjaarlijkse rapportage in het kader van de Herstel- en Veerkrachtfaciliteit (HVF, ook wel bekend als de *Recovery and Resilience Facility, RRF*).

In mei worden in het lentepakket van het Semester de landenrapporten, uitkomsten van de diepteonderzoeken naar macro-economische onevenwichtigheden en voorstellen voor LSA's gepubliceerd. In juni/juli bekrachtigt de Europese Raad de LSA's na goedkeuring in de Ecofin- en EPSCO-Raad.

1.2 Herstel- en Veerkrachtplan

Op 8 juli 2022 heeft het kabinet het Nederlandse Herstel- en Veerkrachtplan (HVP) formeel ingediend bij de Europese Commissie.³ Op basis van het plan heeft de Europese Commissie vervolgens een voorstel voor een Raadsuitvoeringsbesluit opgesteld. Dit is op 8 september 2022 overhandigd aan minister-president Rutte en minister Kaag door Commissievoorzitter Von der Leyen. Op 4 oktober 2022 keurden de ministers van Financiën van de EU het uitvoeringsbesluit goed. Hierdoor kan Nederland aan de slag met de uitvoering van het plan dat bestaat uit 49 maatregelen, waarvan 21 hervormingen en 28 investeringen. De investeringen bedragen €4,7 miljard.

Inmiddels is de uitvoering van het HVP in volle gang. Nederland focust zich nu op het behalen van de 33 mijlpalen en doelstellingen die gepland staan voor het eerste betaalverzoek. Het gaat hierbij om een breed scala aan maatregelen, waaronder maatregelen aangaande de arbeidsmarkt, groene transitie, digitalisering, gezondheidszorg, woningmarkt, anti-witwassen en het tegengaan van agressieve belastingplanning. Hiermee wordt de Nederlandse economie robuuster gemaakt, wordt er geïnvesteerd in de toekomst en adresseert Nederland de LSA's. In hoofdstuk 3 wordt hier verder op ingegaan. In dit NHP worden maatregelen met mijlpalen en doelstellingen behandeld die reeds zijn uitgevoerd of voor het komend jaar gepland staat conform de richtsnoeren van de Europese Commissie voor het NHP en de halfjaarlijkse rapportage over de voortgang van de mijlpalen en doelstellingen.

Veel mijlpalen en doelen die onderdeel zijn van het eerste betaalverzoek, zijn al behaald of zijn in een gevorderd stadium. Nederland zet zich in om dit betaalverzoek ter waarde van €1,4 miljard eind

¹ https://commission.europa.eu/publications/2023-european-semester-autumn-package_en

² [Kamerbrief over Kabinetsreactie herfstpakket Europese Commissie | Kamerstuk | Rijksoverheid.nl](#)

³ [Nederlands Herstel- en Veerkrachtplan | Rapport | Rijksoverheid.nl](#)

2023 in te dienen. Na indiening zal de Europese Commissie dit betaalverzoek beoordelen en hierover, in beginsel binnen twee maanden, een voorlopige beoordeling publiceren. Daarna brengt het *Economic and Financial Committee* (EFC), op grond van de RRF-verordening, een opinie uit over de goedgekeurde mijlpalen en doelstellingen, waarna in comitologie goedkeuring voor uitbetaling wordt gegeven. Naast de mijlpalen en doelstellingen die gepland zijn voor het eerste betaalverzoek wordt ook gewerkt aan de andere mijlpalen en doelstellingen van het HVP.

1.3 Aansluiting Nederlands beleid bij Semesterdocumenten

Annual Sustainable Growth Survey 2023

Het Nederlandse beleid sluit aan bij de ASGS 2023⁴ van de Europese Commissie. In de ASGS blikt de Commissie vooruit op de belangrijkste economische beleidsuitdagingen voor de EU in het komende jaar. De Commissie presenteerde een economische beleidsagenda om op korte termijn de negatieve gevolgen van energieschokken te verzachten en duurzame en inclusieve groei en weerbaarheid te bevorderen op middellange termijn.

Net als vorig jaar gaat de Commissie in de ASGS nader in op de vier dimensies van 'concurrerende duurzaamheid' om uitdagingen voor de korte en middellange termijn het hoofd te bieden. Concurrerende duurzaamheid als term biedt een conceptueel kader voor beleid dat de EU door de huidige maatschappelijke en economische transitie moet sturen en raakt aan vier dimensies.

De eerste dimensie betreft *ecologische duurzaamheid*. De verscheidene initiatieven en investeringen van het kabinet op het gebied van hernieuwbare energieopwekking, verduurzaming van transport en de verduurzaming van de bebouwde omgeving dragen bij aan de (versnelling van) de groene transitie, evenals het Klimaatfonds dat het kabinet heeft ingesteld. Daarnaast wordt deze transitie verder ondersteund middels het aanpakken van arbeidsmarktekorten voor groene en technische beroepen. Ook de verduurzaming van de landbouwsector zal bijdragen aan deze dimensie. Naast nationale middelen maakt het kabinet hierbij ook gebruik van verscheidene Europese middelen, zoals cohesiefondsen, het HVP en *REPowerEU*.

Ten tweede zullen diverse maatregelen de tweede dimensie, de Nederlandse en Europese *productiviteit*, op de middellange termijn versterken. De groene en digitale transitie bieden nieuwe kansen voor de Nederlandse economie en hebben het potentieel de productiviteit aan te jagen. Arbeidsmarktbeleid en beleid gericht op vaardigheden, ontwikkeling en scholing van de beroepsbevolking dragen bij aan het verhogen van de arbeidsproductiviteit. Nederlandse investeringen in onderzoek, ontwikkeling en innovatie zullen bepalend zijn voor de Nederlandse productiviteit. Het Nationaal Groeifonds (NGF)⁵ en het Nederlandse HVP leveren hier een belangrijke bijdrage aan.

Ten derde beschrijft de Commissie de dimensie met betrekking tot *eerlijke welvaart* van de hele bevolking. Nederland zet actief in op een leven lang ontwikkelen en goed ontworpen en effectief activerend arbeidsmarktbeleid. De stijging van de energieprijzen en de inflatie hebben daarnaast grote gevolgen voor de Nederlandse economie en huishoudens, die vooral door kwetsbare groepen worden gevoeld. Derhalve heeft het kabinet meerdere (koopkracht)maatregelen genomen ter ondersteuning van de kwetsbare huishoudens en bedrijven. Zo is er vanaf 2023 een prijsplafond voor energie ingevoerd. Verder heeft het kabinet €50 miljoen gereserveerd in een noodfonds voor energie. Dit fonds is ingesteld om de meest kwetsbare huishoudens te ondersteunen en te voorkomen dat zij in de winter schulden opbouwen.

Ten laatste gaat de Commissie binnen de dimensie *macro-economische stabiliteit* in op de noodzaak om zowel op korte als op middellange termijn budgettaire houdbaarheid te combineren met investeringen in de digitale transitie en in klimaat- en energiebeleid. Ook moeten overheden volgens de Commissie binnen dit kader vlot kunnen reageren op economische ontwikkelingen en crises, zoals de huidige energiecrisis. Nederland doet dit door gericht investeringen te doen om de economie te verduurzamen, terwijl ook prudente overheidsfinanciën een belangrijke rol in het overheidsbeleid blijven spelen. Zo houdt Nederland genoeg financiële slagkracht voor toekomstige uitdagingen.

⁴ [2023 European Semester: Annual sustainable growth survey \(europa.eu\)](https://european-council.europa.eu/media/en/press-operations/infographic-122223.pdf)

⁵ [Home | Nationaal Groeifonds](#)

2. Macro-economische context

De Nederlandse economie groeide met 4,5% in 2022⁸. In 2021 was dit nog 4,9%. Dit is beide jaren erg hoog, waarmee geconcludeerd kan worden dat de economie zich goed heeft hersteld van de COVID-19-pandemie en de impact van het uitbreken van de oorlog in Oekraïne. Ondanks de twee crises is de economie de afgelopen drie jaar ruim 5% gegroeid. De Nederlandse economie toont zich weerbaar en is sinds 2020 ook meer gegroeid dan omringende economieën. De verwachte bbp-groei bedraagt in 2023 en 2024 respectievelijk 1,6% en 1,4%. Daarbij zet de monetaire verkrapping een rem op de economische groei door een opwaarts effect op de rentes. De groei lijkt ondanks inflatie, zwakkere wereldhandel en dalende huizenprijzen op een gebalanceerd niveau te stabiliseren.

De inflatieschok van 10,0% (cpi) in 2022 heeft de economische groei vertraagd en voor forse verdelingseffecten gezorgd. De impact daarvan op burgers is deels opgevangen door maatregelen van de overheid. De lonen reageren vertraagd op de inflatie, de verwachting is dat er de komende tijd een inhaalslag plaatsvindt. Ook is ondanks de stijging van de energieprijzen de productie van de industrie op peil gebleven, onder andere door het veranderen van de energiemix en energie-efficiëntie maatregelen. De inflatie zal in 2023 afnemen en stabiliseren op rond de 3%. Dit is onder meer het gevolg van de dalende energieprijzen. De kerninflatie stijgt nog en zal pas in 2024 afzakken. Dit komt onder andere doordat de energieprijzen en loonsverhogingen pas later doorwerken in andere goederen en diensten. De energieprijzen lijken nu gestabiliseerd, echter blijft de ontwikkeling omgeven met grote onzekerheid en zullen de prijzen ook op de middellange termijn hoger blijven dan voor de Oekraïne-crisis. Het is dan ook belangrijk om de verduurzaming waar mogelijk te versnellen.

De geraamde groei van de wereldeconomie zwakt in 2023 af naar 2,7%, ten opzichte van 3,7% in 2022. In 2024 trekt de mondiale groei weer aan tot 3,2%, welke ook positief uitwerkt op de wereldhandel die meebeweegt met het mondiale bbp. Echter, de wereldwijde monetaire verkrapping heeft een drukkend effect op de economische activiteit. De meeste wereldwijde inhaalgroei na corona lijkt achter ons te liggen. De Chinese economie lijkt in 2023 ook weer verder aan te trekken, hetgeen een positief effect heeft op de wereldeconomie. Ook de groei in de eurozone valt hoger uit dan eerder verwacht en komt in 2023 uit op 0,8%. In 2024 neemt de inflatie naar verwachting verder af waardoor de economische groei versnelt naar 1,5%. De exportgroei blijft de belangrijkste drijver achter de Nederlandse economische groei. De groei van de economie is daarmee onverminderd sterk afhankelijk van de groei in de (relevante) wereldhandel.

De koopkracht is in 2022 met 2,7% gedaald als gevolg van de inflatie, die flink hoger lag dan de loongroei (3,1%). In 2023 is de verwachting dat de koopkracht ongeveer gelijk blijft, met name vanwege de genomen beleidsmaatregelen, zoals het prijsplafond en verhoging van het minimumloon. Een deel van deze maatregelen is specifiek gericht op lage inkomens, waardoor voor deze groep een beperkte toename van de koopkracht wordt verwacht. In 2024 wordt voor alle huishoudens een stijging van de koopkracht van 2% verwacht, onder meer als gevolg van een inhaalslag van de loongroei. Voor het armoedecijfer geldt dat dit tussen 2021 en 2022 daalde van 5,6% naar 4,7%. Verwacht wordt dat dit niveau in 2023 gelijk blijft, maar in 2024 oploopt naar 5,8% vanwege het aflopen van de incidentele koopkrachtmaatregelen voor 2023.

Na jaren van sterke prijsstijgingen op de woningmarkt is een lichte prijsdaling ingezet, onder meer als gevolg van stijgende rentes. Deze omslag heeft ook een neerwaarts effect op groei, via een negatieve invloed op bestedingen van huishouders. Echter is er deze keer minder zorg dat huizen onder water komen te staan dan in de financiële crisis. Het effect van de stikstofproblematiek is momenteel onduidelijk, maar kan op de lange termijn negatieve impact hebben op de groei door een verslechtering van het investeringsklimaat.

De overheidsfinanciën staan er momenteel goed voor, maar dreigen op de langere termijn te verslechteren. In 2022 bedroeg het EMU-saldo -0,7%. Dit zal de komende jaren verslechteren, maar nog wel binnen de 3%-norm blijven. De uitgaven stijgen in 2023 door extra overheidsuitgaven uit het coalitieakkoord, maatregelen voor de hoge energieprijzen en door extra uitgaven voor de opvang van

⁸ Alle cijfers en ramingen in dit hoofdstuk zijn gebaseerd op het Centraal Economisch Plan 2023 van het Centraal Planbureau (CPB)

Oekraïners. In 2024 komen de geraamde uitgaven lager uit, onder meer door het aflopen van de energiesteun. Hierbij is verondersteld dat de overheid niet al haar uitgaven en investeringen kan realiseren, onder meer als gevolg van de arbeidsmarktkrapte (onderuitputting). De EMU-schuld is in 2022 geëindigd op het bijzonder lage niveau van 49,3% van het bbp. Dit zal tot 2024 onder de 50% blijven, maar op de middellange termijn zal het overheidstekort oplopen en neemt de EMU-schuld toe tot 60% van het bbp, vanwege het realiseren en intensivering van geplande uitgaven en investeringen (op termijn wordt afnemende onderuitputting verondersteld) en stijgende rente-uitgaven.

Tabel 1: Kerncijfers van de Nederlandse economie 2022-2024

	Centraal Economisch Plan		
	2022	2023	2024
	mutaties per jaar in %		
Relevant wereldhandelsvolume goederen en diensten	6,9	2,2	2,9
Bruto binnenlands product (bbp, economische groei)	4,5	1,6	1,4
Consumptie huishoudens	6,6	1,7	1,4
Consumptie overheid	0,7	2,8	1,6
Investeringen (inclusief voorraden)	1,5	1,3	1,5
Uitvoer van goederen en diensten	5,3	3,7	2,3
Inflatie, geharmoniseerde consumentenprijsindex (hicp)	11,6	2,9	3,2
Koopkracht, statisch, mediaan alle huishoudens	-2,7	-0,2	2,0
Werkloze beroepsbevolking (in duizenden personen)	349	395	415
Werkloze beroepsbevolking (niveau in % beroepsbevolking)	3,5	3,9	4,1
EMU-saldo (%bbp)	-0,7	-3,0	-2,6
EMU-schuld (%bbp)	49,3	48,4	48,7

3. Uitdagingen en landspecifieke aanbevelingen

Deze sectie geeft per thematische beleidsuitdaging een overzicht van de belangrijkste beleidsreacties en aankondigen van het kabinet. Deze uitdagingen zijn vastgesteld op basis van het 2022 landenrapport over Nederland in het kader van het Semester. Per uitdaging zal eerst aandacht worden besteed aan beleid binnen het Nederlandse HVP en daarna aan beleid buiten het HVP. Tevens zal bij elke uitdaging, waar relevant, de bijbehorende LSA's uit 2019, 2020 en 2022 in het kader van het Semester worden benoemd. Waar passend zal een verwijzing naar het Stabiliteitsprogramma worden gemaakt.

Eerst zal worden ingegaan op de uitdagingen gerelateerd aan de arbeidsmarkt en sociaal beleid, waar ook aandacht zal zijn voor de Europese Pijler voor Sociale Rechten. Hierin zijn ook de *Employment Guidelines* meegenomen. Daarna komen de groene en digitale transitie aan bod, gevolgd door secties over de woningmarkt, innovatiebeleid, het anti-witwasbeleid en agressieve belastingplanning. Tot slot komen het pensioenstelsel en begrotingsbeleid aan de orde.

3.1 Arbeidsmarkt en sociaal beleid

LSA.2022.3 Adequate sociale bescherming voor zelfstandigen zonder personeel bevorderen, schijnzelfstandigheid aanpakken en prikkels om gebruik te maken van flexibele of tijdelijke contracten verminderen. Tekorten aan arbeidskrachten en vaardigheden, aanpakken, met name in de gezondheidszorg, het onderwijs, digitale en technische banen en de bouw, onder meer door het onderbenutte arbeidspotentieel door het hoge aandeel deeltijdwerk en de lagere arbeidsparticipatie van mensen met een migratieachtergrond aan te boren. Bij- en omscholing verbeteren, met name voor mensen met afstand tot de arbeidsmarkt en inactieven.

LSA.2020.2 De effecten op de werkgelegenheid en de sociale effecten van de crisis beperken en adequate sociale bescherming van zelfstandigen stimuleren.

LSA.2019.1 Beleid uitvoeren om het beschikbare inkomen van huishoudens te verhogen, onder meer door de voorwaarden ter ondersteuning van loongroei te versterken, met inachtneming van de rol van de sociale partners.

LSA.2019.2 De prikkels voor zelfstandigen zonder personeel verminderen en adequate sociale bescherming voor zelfstandigen bevorderen, en schijnzelfstandigheid aanpakken. Een leven lang leren versterken en vaardigheden verbeteren, met name voor mensen aan de rand van de arbeidsmarkt en inactieven.

Herstel- en veerkrachtplan

In het kader van het Nederlandse HVP zijn zowel investeringen als hervormingen opgenomen aangaande de arbeidsmarkt die de relevante LSA's adresseren.

De "Nederland Leert Door" investering wordt als onderdeel van het HVP uitgevoerd. Het doel van deze investering is het versterken van de arbeidsmarktpositie en inzetbaarheid van personen op de Nederlandse arbeidsmarkt, om te voorkomen dat zij werkloos worden of, indien zij werkloos zijn, hen weer aan het werk te helpen. Tot en met het derde kwartaal van 2020 hebben 68.705 personen professionele ontwikkelingsadviezen gekregen om hun loopbaan te heroriënteren door gecertificeerde loopbaanadviseurs. Daarnaast nemen er naar verwachting tenminste 119.000 personen deel aan gratis opleidings- en leeractiviteiten om de ontwikkeling van vaardigheden te ondersteunen. Bovendien zijn er dit jaar 30 sectorale maatwerktrajecten opgezet.

Om werkloosheid te voorkomen of om deze periode van werkloosheid zo kort mogelijk te houden, zijn Regionale Mobiliteitsteams (RMT's) opgericht. Deze vergemakkelijken de toegang tot diensten zoals ondersteuning bij de voorbereiding van loopbaanplannen, sollicitaties, sollicitatietrainingen en vaardigheidstrainingen. In het eerste kwartaal van 2021 is het ministerieel besluit tot oprichting van de RMT's in werking getreden⁹. Na de oprichting is in het derde kwartaal van 2022 een dashboard¹⁰ gerealiseerd met kwantitatieve informatie over het aantal personen dat ondersteuning krijgt via de RMT's en over de dienstverlening van de RMT's.

⁹ [Staatscourant 2021, 15327 | Overheid.nl > Officiële bekendmakingen \(officielebekendmakingen.nl\)](#)

¹⁰ www.monitorrmt.nl

Om leerverliezen te voorkomen voor nieuwkomers¹¹ als gevolg van de COVID-19-pandemie, bijvoorbeeld als gevolg van schoolsluitingen, ontvangen scholen in het primair en voortgezet onderwijs die onderwijsprogramma's voor nieuwkomers aanbieden additionele middelen om extra ondersteuning te kunnen bieden. Momenteel hebben maar liefst 2.800 basisscholen en meer dan 400 middelbare scholen financiering ontvangen waarmee ze nieuwkomers extra kunnen ondersteunen om leerverliezen als gevolg van de COVID-19-pandemie te voorkomen.

Bovendien wordt extra ondersteuning geboden aan leerlingen in hun laatste jaar van de middelbare school om leerverliezen als gevolg van de COVID-19-pandemie, bijvoorbeeld door schoolsluitingen, te beperken. Er is een online platform gelanceerd om leerlingen van het laatste jaar secundair onderwijs te ondersteunen bij hun eindexamen¹². Op het platform staan webinars, opdrachten en instructievideo's over examenonderwerpen. Bovendien hebben 300 schoolbesturen van scholen met achterstandsleerlingen extra financiële steun ontvangen om leerlingen in het laatste jaar te kunnen ondersteunen.

Daarnaast zijn er voor het einde van 2021 76.051 digitale apparaten (zoals laptops en tablets) verstrekt aan scholen ter ondersteuning van online en hybride onderwijs voor leerlingen in het basisonderwijs, het voortgezet onderwijs en het beroepsonderwijs (mbo).

De vermindering van de zelfstandigenaftrek heeft tot doel het verschil in fiscale behandeling tussen werknemers en zelfstandigen te verminderen. De wetwijziging is per 1 januari 2023 in werking getreden als onderdeel van het Nederlandse belastingplan 2023.¹³ Deze wetwijziging regelt dat de zelfstandigenaftrek versneld afloopt naar een niveau van €900 in 2027.

Als onderdeel van het Nederlandse HVP heeft Nederland het actieplan aanpak van schijnzelfstandigheid opgenomen. De eerste stap, een brief aan het parlement met een beschrijving van de geplande maatregelen om het aantal schijnzelfstandigen terug te dringen, is voltooid. In de Kamerbrief¹⁴ wordt nader ingegaan op i) de stappen die moeten worden ondernomen om het handhavingsmoratorium op de Wet deregulering beoordeling arbeidsrelaties op te heffen, ii) de acties om de publiekrechtelijke handhaving van die wet te intensiveren en de capaciteit van de betrokken uitvoerende agentschappen te vergroten en iii) preventieve maatregelen tegen schijnzelfstandigheid en verduidelijking van het onderscheid tussen werknemers en zelfstandigen. Momenteel wordt gewerkt aan een wetsontwerp dat zo spoedig mogelijk aan de Kamer wordt gepresenteerd. De ambitie is om uiterlijk 1 januari 2025 het handhavingsmoratorium af te schaffen.¹⁵

In het kader van het Nederlandse HVP zijn ook hervormingen opgenomen die specifiek de personele tekorten in de gezondheidszorg adresseren. Om te zorgen voor voldoende personele capaciteit voor de zorg in tijden van crisis zijn er maatregelen genomen als onderdeel van het Nederlandse HVP. Zo zijn er mede dankzij communicatiecampagnes en opleidingen, tenminste 6.300 voormalig zorgprofessionals gekoppeld aan zorginstellingen waar zij weer aan het werk zijn gegaan. Ook zijn er minstens 5.000 ondersteunende personeelsleden geworven.¹⁶ Hierbij gaat het om tijdelijke banen om zorgprofessionals in zorgorganisaties te ontlasten in reactie op de extreme zorgvraag als gevolg van de COVID-19-pandemie.

Bovendien hebben eind 2022 54 ziekenhuizen hun faciliteiten aangepast om het aantal vaste en flexibele bedden op de intensive care te vergroten en hebben 67 ziekenhuizen opleidingen en trainingen voor hun personeel verzorgd om de capaciteit van de intensive care en klinische afdelingen te vergroten.

Ook investeert Nederland in de ondersteuning van de zorg voor mensen die thuis wonen, in het bijzonder ouderen en mensen met een kwetsbare gezondheid. De extra zorg en steun die nodig is voor mensen die thuis wonen, in het bijzonder ouderen en mensen met een kwetsbare gezondheid,

¹¹ Nieuwkomers zijn gedefinieerd als studenten met een migrantenachtergrond die minder dan twee jaar in Nederland zijn

¹² [Home - Leren voor het examen](#)

¹³ [Staatsblad 2022, 532 | Overheid.nl > Officiële bekendmakingen \(officielebekendmakingen.nl\)](#)

¹⁴ [Kamerbrief reactie op rapporten over schijnzelfstandigheid | Kamerstuk | Rijksoverheid.nl](#)

¹⁵ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2022/12/16/voortgangsbrief-werken-met-en-als-zelfstandigen>

¹⁶ De definitieve vaststelling en validatie van de subsidiebetalingen van het tweede deel van de subsidie start vanaf mei 2023.

werd tijdens de COVID- 19-pandemie verstrekt via e-gezondheidsoplossingen. Hiervoor zijn tot jaareinde 2022 onder de maatregel stimulering E-health Thuis (SET) 1302 subsidies toegekend aan zorgverleners voor het gebruik van verschillende gezondheidsapps in de algemene medische zorg, wijkverpleging, buurtzorg, geestelijke gezondheidszorg en sociale bijstand.

Beleidsmaatregelen buiten het HVP

Zelfstandigen, ZZP'ers en flexwerk

In de hoofdlijnenbrief die het kabinet in de zomer van 2022 heeft gepubliceerd¹⁷ is uiteengezet welke aanpassingen aan de arbeidsmarkt het kabinet voornemens is door te voeren. Het kabinet zoekt bij de hervorming van de arbeidsmarkt naar een goede balans tussen de verschillende maatregelen. Ook wil het kabinet meer zekerheid voor werknemers en werkgevers realiseren door in te zetten op het stimuleren van duurzame arbeidsrelaties binnen wendbare ondernemingen. In de recente Kamerbrief¹⁸ over de voortgang van de uitwerking van het arbeidsmarktpakket [van 3 april 2023], welke tot stand is gekomen na intensief en constructief overleg met sociale partners, wordt meer toelichting geboden op de uitwerking van de ambities rondom de hervorming van de arbeidsmarkt. Hierbij wordt gefocust op de volgende hoofdlijnen: (1) werkenden en werkgevers geven hun arbeidsrelatie binnen de wettelijke kaders vorm op basis van de aard en inrichting van het werk en persoonlijke voorkeuren; (2) werkenden in flexibele contracten krijgen meer zekerheid, (3) Kleine werkgevers (tot en met 100 werknemers) kunnen na één ziektejaar van een werknemer duidelijkheid krijgen over de mogelijkheid van duurzame vervanging van een medewerker (was eerst twee jaar) (4) bedrijven kunnen bij calamiteiten en crises hun werknemers aan zich blijven binden (5) schijnzelfstandigheid wordt verminderd en (6) een leven lang ontwikkelen en van-werk-naar-werk worden gestimuleerd. Deze maatregelen dragen bij aan het adresseren van de LSA's en zullen in onderstaande passages verder worden toegelicht.

In de hoofdlijnenbrief arbeidsmarkt en de voortgangsbrief werken met en als zelfstandige(n) zijn diverse maatregelen beschreven die het kabinet onderneemt om het speelveld tussen werknemers en zelfstandigen gelijkjer te maken. Het kabinet bouwt de zelfstandigenaftrek af (onderdeel van het HVP), en faseert de fiscale oudedagsreserve uit. Zelfstandigen krijgen meer mogelijkheden om collectief te onderhandelen en hun positie in de Sociaal-Economische Raad wordt versterkt. Ook werkt het Nederlands kabinet een arbeidsongeschiktheidsverzekering voor zelfstandigen uit (onderdeel van het HVP). Deze maatregelen dragen bij aan een gelijkjer speelveld tussen zelfstandigen en werknemers en verminderen oneigenlijke prikkels om te werken met en als (schijn)zelfstandigen.

Daarnaast verkleint het kabinet de verschillen tussen de arbeidsovereenkomst voor onbepaalde tijd en vormen van flexibele arbeid in arbeidsovereenkomsten. Het kabinet zet een aantal belangrijke stappen om de zekerheid voor werkenden in flexibele contracten te verstevigen. Tegelijkertijd neemt het kabinet maatregelen om de kosten, risico's en onzekerheden van werkgevers in vaste arbeidsrelaties te verminderen. De verschillen tussen contractvormen nemen met het voorgestelde pakket aan maatregelen over de hele linie af. De verwachting is dan ook dat de prikkels zullen toenemen om de aard of inrichting van het werk leidend te laten zijn bij de keuze voor het contract.

Om werkenden meer zekerheid te geven, worden oproepcontracten, zoals nuluren- en de huidige min-/maxcontracten, afgeschaft. In plaats daarvan komt er een basiscontract, waarbinnen werknemers zekerheid hebben over het minimaal aantal uren dat zij worden ingezet en daarmee ook over het minimale inkomen in een periode. Werkenden via een uitzendbureau krijgen bovendien sneller een contract met meer zekerheid bij het uitzendbureau waar via zij werken. Ook krijgen zij eerder het recht op een vast contract. Het kabinet borgt bovendien dat tijdelijk werk ook tijdelijk wordt ingezet, door de huidige onderbrekingstermijn die geldt voor ketens van tijdelijke contracten (6 maanden) te laten vervallen en te vervangen door een administratieve vervaltermijn van vijf jaar.

Om de wendbaarheid van ondernemers binnen het vaste contract te vergroten, worden overuren voor de werkgever minder duur. Ook worden er aanpassingen doorgevoerd met betrekking tot de loondoorbetaling bij ziekte voor kleine ondernemers. Zij kunnen na één ziektejaar van een medewerker duidelijkheid krijgen over de vraag of ze tot vervanging kunnen overgaan. Tot slot

¹⁷ [Kamerbrief over Hoofdlijnen Arbeidsmarkt | Kamerstuk | Rijksoverheid.nl](#)

¹⁸ [Kamerbrief over voortgang uitwerking arbeidsmarktpakket | Kamerstuk | Rijksoverheid.nl](#)

worden er maatregelen genomen om ervoor te zorgen dat werkgevers bij calamiteiten en crises werknemers aan zich kunnen blijven binden.

Tijdens de Covid-19-crisis is het Besluit bijstandverlening zelfstandigen (Bbz 2004) aangepast en is de Tijdelijke overbruggingsregeling zelfstandig ondernemers (Tozo) ingevoerd. Deze regeling liep tot oktober 2021. Het kabinet bekijkt momenteel samen met gemeenten en zelfstandigen of het Bbz moet worden aangepast op basis van de ervaringen met de Tozo en het tijdelijk gewijzigde Bbz.¹⁹ De verwachting is dat de Tweede Kamer hierover in het voorjaar van 2023 wordt geïnformeerd.

Arbeidsmarkttekorten

In de zomer van 2022 is er een aantal acties en maatregelen in gang gezet om de krapte op de arbeidsmarkt aan te pakken.²⁰ Deze zien toe op zes verschillende actielijnen: (1) het stimuleren van technologie en procesinnovatie, (2) inzet op arbeidsaanbod, (3) verbeteren van de match tussen werkgever en werknemer, (4) het stimuleren van meer uren werken, (5) de inzet op leven lang ontwikkelen, en (6) het verbeteren van de aansluiting tussen initieel onderwijs en de arbeidsmarkt.

Daarnaast roept het kabinet – samen met sociale partners en (onderwijs)organisaties – werkgevers op om aanvullende acties te ondernemen om werk anders in te richten, in te zetten op innovatie, betere arbeidsvoorwaarden te bieden, te kijken naar onderbenutte deeltijders, anders te werven en samen te werken tussen sectoren. Ook moedigt het kabinet werkenden aan om zich te blijven oriënteren op de continu veranderende arbeidsmarkt en vaardigheden van de toekomst op te doen, ook voor mensen die op dit moment nog langs de kant staan. Tevens doet het kabinet een oproep aan deeltijdwerkers om een stap extra te zetten zodat de huidige krapte niet ten koste hoeft te gaan van onze voorzieningen.

Een belangrijk onderdeel van de aanpak krapte op de arbeidsmarkt zijn de sectorale maatregelen. In maart 2023 lanceerde het kabinet het Actieplan Groene en Digitale Banen²¹, gericht op de aanpak van arbeidstekorten in sectoren met banen die belangrijk zijn voor de klimaat- en digitale transitie. Het Actieplan voor groene en digitale banen vormt een samenhangend pakket van initiatieven inzake maatregelen van technische en ICT-werkgevers, aanvullende maatregelen voor het aanpakken van het generieke tekort op de arbeidsmarkt, en aanvullende maatregelen specifiek voor de klimaat- en digitale transitie. Deze maatregelen moeten resulteren in verhoging van de instroom in bèta- en techniekonderwijs, behoud en toename van technische werknemers in techniek en ICT, arbeidsproductiviteit verhogende innovaties en versterking van de *governance* en voorkoming van versnippering van initiatieven.

Met het Actieplan Groene en Digitale Banen maakt het kabinet zich hard voor het opschalen van bewezen succesvolle formules. Een concrete maatregel uit het Actieplan is de op 20 maart opengestelde regeling voor het opschalen van verduurzaamde publiek-private samenwerkingen in het beroepsonderwijs.²² Publiek-private samenwerkingen dragen bij aan het verbeteren van de aansluiting tussen onderwijs en bedrijfsleven door het bundelen van kennis, financiën en organisatiekracht. Het kabinet investeert daarom de komende acht jaar €210 miljoen²³ uit het NGF in de opschaling van succesvolle publiek-private samenwerkingsverbanden²⁴. Met behulp van deze opschaling wordt een impuls gegeven aan bewezen succesvolle aanpakken gericht op innovatieve opleidingen. Zo worden met deze impuls meer mensen geschoold naar relevante kraptesectoren als de techniek en ICT. Omdat deze samenwerkingsverbanden niet alleen gericht zijn op formele scholing draagt deze investering ook bij aan innovatie en productiviteit, zorgt het dat meer (aankomende) werkenden gaan deelnemen aan scholing, en dat meer werkgevers – met name het mkb – zich gaan aansluiten bij een publiek-private samenwerking.

Via het programma Toekomstbestendige Arbeidsmarkt Zorg en Welzijn en de afspraken in het Integraal Zorgakkoord en het Programma Wonen, Ondersteuning en Zorg voor Ouderen wil het

¹⁹ [Kamerbrief Brief motie Maatoug & Grinwis over de lessen van de Tozo en het aangepaste Bbz | Kamerstuk | Rijksoverheid.nl](#)

²⁰ [Kamerbrief over aanpak krapte op arbeidsmarkt | Kamerstuk | Rijksoverheid.nl](#)

²¹ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2023/02/03/overzicht-acties-actieplan-groene-en-digitale-banen>

²² [Subsidie Opschaling verduurzaamde PPS in het beroepsonderwijs | Projecten ronde 2 | Nationaal Groeifonds](#)

²³ Van de € 210 miljoen is € 152,5 miljoen onvoorwaardelijk en € 57,5 miljoen voorwaardelijk toegekend

²⁴ [Advies over definitieve toekenning van voorwaardelijke en gereserveerde middelen | Rapport | Rijksoverheid.nl](#)

kabinet toewerken naar meer passende en minder arbeidsintensieve zorg in de toekomst. Dit gebeurt in nauwe samenwerking met diverse stakeholders zoals sociale partners, zorginkopers en het onderwijs, met als doel een meer adequate toekomstige organisatie in de zorg- en welzijnssector te realiseren, in termen van kwaliteit en toegankelijkheid. In het programma Toekomstbestendige Arbeidsmarkt Zorg & Welzijn worden diverse initiatieven ontwikkeld rond de volgende drie pijlers: (1) het stimuleren van innovatieve werkwijzen en technieken, (2) het creëren van voldoende ruimte voor het behoud van werknemers en (3) het stimuleren van leren en ontwikkelen voor de werknemers in de sector zorg en welzijn.

Voor de tekorten in de onderwijssector richten de inspanningen van het kabinet zich op het stimuleren van (1) meer instroom van nieuwe leraren, (2) behoud van bestaande leraren en (3) innovatie in de schoolorganisatie²⁵. Wat betreft de instroom van leraren investeert het kabinet in: verbetering van de lerarensalarissen, subsidies voor docenten met een tweede loopbaan, subsidies voor onderwijsassistenten, flexibilisering initiële lerarenopleiding en het stimuleren en faciliteren van regionale samenwerking tussen scholen en lerarenopleidingen. Met betrekking tot het behoud van het bestaande lereraanbod investeert Nederland in beurzen voor training en opleiding, subsidies voor methoden om de werkdruk te verlagen (bijv. meer onderwijsassistenten), verbetering van de begeleiding en ondersteuning van nieuwe leerkrachten en wetgeving ter verbetering van strategisch HR-beleid in scholen. Met betrekking tot innovatie van de schoolorganisatie investeert Nederland tot slot in onderzoek, in het delen van goede voorbeelden en in regionale samenwerking.

Ook voert Nederland proactief beleid om de positie van Nederlanders met een migratieachtergrond op de arbeidsmarkt te versterken door middel van het in 2018 ontwikkelde programma Verdere Integratie op de Arbeidsmarkt (VIA)²⁶. Binnen dit programma zijn verschillende pilots uitgevoerd met als doel evidence-based instrumenten te ontwikkelen voor werkgevers, gemeenten en onderwijsinstellingen waarmee zij effectief diversiteitsbeleid kunnen ontwikkelen en uitvoeren. Sinds december 2021 worden de inzichten die uit deze pilots zijn verkregen door middel van een Werkagenda (2021-2025) geïmplementeerd in een samenwerkingsverband van 21 nationale organisaties. Deze inzichten bestaan onder andere uit het stimuleren van objectieve wervingsprocessen en meer nadruk op taaltraining en matching bij re-integratie op de arbeidsmarkt voor Nederlanders met een migrantenachtergrond. Het vervolg van dit proefprogramma heet Voor een inclusieve arbeidsmarkt.

Naast deze sectorale en generieke maatregelen die in gang zijn gezet, verkent het kabinet aanvullende maatregelen om het tekort aan te pakken. In de Kamerbrief van februari 2023²⁷ heeft het kabinet de Tweede Kamer geïnformeerd over welke aanvullende maatregelen zijn onderzocht en welke nader worden onderzocht:

- Een hoge marginale belastingdruk beperkt de prikkel om extra te gaan werken, wat daarmee een drukkend effect kan hebben op het arbeidsaanbod. In de praktijk blijkt dat een klein deel van de werknemers (13%) een marginale druk boven 60% heeft en 4% een marginale druk boven 70% heeft. Bovendien is de verdeling van de marginale druk zo, dat vooral de groepen die sterk reageren op financiële prikkels een lage marginale druk hebben. Desondanks is een hoge marginale druk onwenselijk en daarom zijn maatregelen onderzocht om dit op korte termijn aan te pakken. Aan de hand van zes opties laat het kabinet zien dat het niet mogelijk is om op korte termijn de marginale druk (stevig) te verlagen, omdat er dan veelal een verschuiving van de marginale druk naar andere groepen plaatsvindt en de aanpassing ofwel grote inkomenseffecten heeft, ofwel veel geld kost. Wel zijn in de afgelopen jaren al verschillende maatregelen genomen waarmee grote stappen zijn gezet om de extremen in de marginale druk te verminderen. Daartoe zijn aanpassingen doorgevoerd in de huurtoeslag, de arbeidskorting en het kindgebonden budget.
- Het kabinet onderzoekt verschillende varianten van extra inzet op re-integratiedienstverlening door gemeenten, om zo meer bijstandsgerechtigden naar werk in structurele kraptesectoren te begeleiden. Dit kabinet heeft als doel om meer mensen met een afstand tot de

²⁵ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2022/12/13/decemberbrief-lerarenbeleid>

²⁶ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2021/11/17/bijlage-1-infographic-via>

²⁷ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2023/02/03/kamerbrief-aanvullende-maatregelen-arbeidsmarktcrapte>

arbeidsmarkt naar werk te begeleiden. Daarvoor worden reeds verschillende stappen gezet, onder andere via het wetsvoorstel Breed Offensief dat eind november 2022 is aangenomen, het verbeteren van de banenafpraak, het begeleiden van langdurig bijstandsgerechtigden naar werk (onder meer door bijscholing via praktijkleren in het middelbaar beroepsonderwijs) en de ontwikkeling van de toekomstige arbeidsmarktinfrastructuur. Het kabinet zet ook in op verhoging van de arbeidsparticipatie en verbetering van het arbeidspotentieel van statushouders, ouderen en andere groepen binnen het onbenutte arbeidspotentieel, bijvoorbeeld door het tegengaan van discriminatie.

- Het kabinet zet erop in om werken in maatschappelijke sectoren waar op langere termijn krapte wordt verwacht aantrekkelijker te maken. Het kabinet onderzoekt daarom samen met werkgevers en werknemers hoe werkenden financieel ondersteund kunnen worden bij een overstap naar een baan in een maatschappelijke sector waar voor langere periode krapte wordt verwacht.

Vaardigheden en leven lang ontwikkelen (LLO)

Het kabinet wil aan mensen die geen werk hebben of van baan moeten veranderen zoveel mogelijk perspectiefgeven op nieuw werk. Hiervoor hanteert het kabinet twee pijlers: het stimuleren van leven lang ontwikkelen (LLO), en meer mensen naar werk begeleiden door de inrichting en sturing op arbeidsmarktdienstverlening te vereenvoudigen.

Een toekomstbestendige arbeidsmarkt vraagt om een ondernemende, lerende houding van werkenden, werkzoekenden en werkgevers. Een leven lang ontwikkelen draagt hieraan bij doordat het duurzame inzetbaarheid versterkt, werkloosheid door veroudering van kennis en vaardigheden voorkomt, doorgroeien in de loopbaan stimuleert, en meer voldoening en werkplezier kan geven. Het kabinet wil mensen, bedrijven en opleiders extra stimuleren in ontwikkeling te blijven en zet daarvoor een aantal instrumenten in. Ter versterking van de leercultuur en een vraaggerichte leerinfrastructuur werkt het kabinet nu aan een actieplan voor de korte termijn en een agenda voor de toekomst met vraagstukken voor de langere termijn. Deze plannen worden besproken met belanghebbenden, zoals sociale partners, werkgevers, werknemers, sectorfondsen, brancheorganisaties, publieke en private opleiders, provincies en regionale publiek-private samenwerkingsinitiatieven. Uw Kamer wordt hier naar verwachting voor de zomer over geïnformeerd.

Een van de belangrijke instrumenten om het LLO-beleid vorm te geven is het STAP-budget. De eigen regie en keuzevrijheid motiveert mensen om zich te blijven ontwikkelen.²⁸ In 2022 hebben 214.000 mensen STAP-budget toegekend gekregen om een scholing te volgen die bijdraagt aan het verbeteren van hun arbeidsmarktpositie. Het kabinet heeft aangegeven mogelijkheden te zien voor verbetering van het STAP-budget. Allereerst door maatregelen te nemen om misbruik en oneigenlijk gebruik tegen te gaan. En daarnaast door STAP meer te richten op arbeidsmarktrelevantie (i.p.v. arbeidsmarktgerichtheid). Hier geeft het Nederlandse kabinet invulling aan in aansluiting op het eerdergenoemde actieplan Groene en Digitale banen en de motie die oproept STAP te richten op maatschappelijk cruciale sectoren zoals techniek en ICT. De maatregelen om het STAP-budget meer te richten, worden in overleg met de ketenpartners van STAP en sociale partners de komende periode verder verkend. Hierover zal de Tweede Kamer naar verwachting dit voorjaar worden geïnformeerd.

²⁸ [Kamerbrief over STAP-budget | Kamerstuk | Rijksoverheid.nl](#)

3.2 Groene transitie

LSA.2022.4 De algemene afhankelijkheid van fossiele brandstoffen verminderen door een snellere uitrol van hernieuwbare energie, met name door aanvullende investeringen in netwerkinfrastructuur te stimuleren en vergunningsprocedures verder te stroomlijnen, de energie-efficiëntie (met name van gebouwen) te verbeteren en investeringen in duurzaam vervoer en duurzame landbouw te versnellen.

LSA.2020.3 De investeringen toespitsen op de groene en digitale transitie, met name op de ontwikkeling van digitale vaardigheden, duurzame infrastructuur, het schoon en efficiënt opwekken en gebruiken van energie,

LSA.2019.3 Het investeringsgerelateerde economisch beleid focussen op [...] hernieuwbare energie, energie-efficiëntie en strategieën ter vermindering van broeikasgasemissies, en op het aanpakken van knelpunten in het vervoer.

Herstel- en Veerkrachtplan

In het kader van het Nederlandse HVP zijn zowel investeringen als hervormingen opgenomen aangaande de groene transitie die de relevante LSA's adresseren.

De investering Groenvermogen waterstof moet de ontwikkeling van een groenwaterstofecosysteem in Nederland versnellen en opschalen. Een eerste stap is gezet met de ontwikkeling en publicatie van een *Human Capital Agenda* om het aanbod van vaardigheden op het gebied van groene waterstof te vergroten.²⁹ Deze agenda voor menselijk kapitaal bevat een actieplan om minstens vijf regionale *learning communities* op te richten. Ook voorziet de agenda in de ontwikkeling van cursusmateriaal, alsmede het opzetten van evenementen of centra die uitwisseling faciliteren tussen bedrijven en onderwijs- en onderzoeksinstituten.

Nederland implementeert een hervorming van de energielasting die bedrijven en huishoudens ertoe moet aanzetten hun energieverbruik te beperken en over te schakelen op klimaatvriendelijkere energiebronnen. Nederland zet in op de inwerkingtreding van een wet in het eerste kwartaal van 2024, als onderdeel van het Belastingplan 2024, die de tarieven van de energielastingen wijzigt. Deze tariefaanpassingen houden de volgende wijzigingen in: i) Het tarief van de eerste schijf voor gas wordt verhoogd en het tarief van de eerste schijf voor elektriciteit wordt verlaagd. ii) De tarieven van de tweede en derde schijf voor elektriciteit worden verlaagd ten opzichte van de tarieven in het basispad van de opslag duurzame energie- en klimaattransitie (ODE). iii) De tariefstructuur van de energielasting wordt minder regressief gemaakt door de tarieven in de hogere verbruiksschijven gas en elektriciteit te verhogen. iv) Het forfaitaire bedrag van de verlaging van de energielasting voor elektriciteitsverbruikers wordt tussen 2024 en 2026 met €225.000.000 per jaar verhoogd.

Voorts is gewerkt aan de invoering en aanscherping van de CO₂-heffing voor de industrie. In dit kader is 1 januari 2021 een wet tot vaststelling van een nationale CO₂-heffing voor de industrie in werking getreden³⁰. De heffing fungeert als een prijsbodemprijs waarbij een minimumprijs wordt vastgesteld voor een ton uitgestoten CO₂; indien de prijs in het EU emissiehandelssysteem (ETS) onder deze minimumprijs daalt, wordt het verschil tussen de ETS-prijs en de prijsbodemprijs als belasting geheven. Dit jaar is wetgeving in werking getreden die de CO₂-heffing voor de industrie verder aanscherpt³¹. Het heffingstarief wordt verhoogd van €30 per ton in 2021 tot €50,10 per ton in 2023. De wet voorziet in verdere geleidelijke verhoging van de heffing tot €82,80 per ton in 2026, alsook in de geleidelijke afbouw van de hoeveelheid CO₂-emissies die zijn vrijgesteld van de heffing.

Tevens is dit jaar de wettelijke vliegbelasting verhoogd voor passagiers die vertrekken vanaf een luchthaven in Nederland, van €7,49 naar €26,43 per vertrek per passagier.³²

Vorig jaar is de subsidieregeling uitgevoerd die verduurzaming van maatschappelijk vastgoed stimuleert.³³ Onder deze regeling wordt subsidie verstrekt aan eigenaren van maatschappelijk vastgoed (zoals lokale overheden, scholen of zorginstellingen) om de energie-efficiëntie van

²⁹ <https://groenvermogen.nl/en/news/human-capital-agenda-groenvermogen.nl-brug-naar-de-toekomst-nu-online>

³⁰ stb-2020-544.pdf (officielebekendmakingen.nl)

³¹ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2022-532.pdf>

³² stb-2022-532.pdf (officielebekendmakingen.nl)

³³ stcrt-2022-17379.pdf (officielebekendmakingen.nl)

gebouwen te verbeteren. Het beschikbare budget van €150 miljoen voor subsidieregeling was tweemaal overtekend en daarom heeft er een loting plaatsgevonden.³⁴

De subsidieregeling sanering varkenshouderijen beoogt om op korte termijn de ammoniakemissies en de geuroverlast in gebieden met een hoge concentratie varkenshouderijen verminderen en de stikstofdepositie in Natura 2000-gebieden doen dalen. Hiertoe zijn reeds subsidies toegekend aan 275 varkenshouders om hen te vergoeden voor het op vrijwillige basis definitief en onherroepelijk stop te zetten hun varkenshouderij. Van 262 varkenshouderijen is de sloop van de varkenshouderijen ook reeds voltooid. Als gevolg van deze maatregel krimpt de varkensstapel in Nederland op nationaal niveau met ten minste 6% ten opzicht van 2019 en moeten ammoniakemissies met minstens 900.000 kg dalen ten opzichte van dat jaar.

Beleidsmaatregelen buiten het HVP

Nederland steunt en onderschrijft de aanbeveling van de Commissie om de afhankelijkheid van fossiele brandstoffen te verminderen. In het kader van *REPowerEU* heeft Nederland het afgelopen jaar verschillende acties ondernomen om de afhankelijkheid van Russische fossiele brandstoffen te verminderen, door gasbesparing te stimuleren, de inzet van duurzame energie te vergroten en de energievoorziening te diversifiëren. Nederland stimuleert de inzet van duurzame energie via hernieuwbare energietenders voor hernieuwbare energie, gericht op onder andere wind op zee, zon-PV, en groen gas. Door middel van het Programma Groen Gas wordt beoogd om de productie van 2 bcm groen gas in 2030 te realiseren. Binnen dit programma wordt bijvoorbeeld ingezet op het verbeteren van de mobilisatie van duurzame biograndstoffen, het versneld beschikbaar maken van productielocaties, vergunningen en invoedcapaciteit en het verbeteren van de *business case* door een bijmengverplichting groen gas voor de gebouwde omgeving en een specifiek subsidie-instrument voor de opschaling van vergassingstechnieken. Bovendien stimuleert Nederland de productie en invoer van groene waterstof. Nederland heeft de bouw van twee kerncentrales aangekondigd en is begonnen met de voorbereidende werkzaamheden om dit mogelijk te maken. Verder stimuleert Nederland energiebesparing, onder meer via het meerjarig nationaal isolatieprogramma, nieuwe energiebesparingsnormen en nieuwe stimulansen om de renovatie van gebouwen met een zwakke energieprestatie te bevorderen. Nederland ondersteunt ook het gebruik van hybride warmtepompen in de gebouwde omgeving en ontwikkelt duurzame warmtenetten.

Het Klimaat- en Transitiefonds, het NGF en het Nederlandse HVP zorgen voor substantiële financiering van de hierboven geschetste doelstellingen.

Uitrol hernieuwbare energie

Het kabinet neemt verschillende soorten maatregelen om de uitrol van hernieuwbare energie te versnellen. Zo bedroeg het openingsbudget voor de Stimulering Duurzame Energieproductie en Klimaattransitie (SDE++) ronde in 2022 €13 miljard en zal in 2023 €8 miljard beschikbaar worden gesteld. De SDE++ is een exploitatiesubsidie waarbij de begunstigde subsidie ontvangt tijdens de periode van gebruik van een installatie, waarbij de hoeveelheid subsidie afhangt van het volume werkelijk geproduceerde hernieuwbare (duurzame) energie en/of verminderde CO₂-uitstoot. Met deze regeling stimuleert Nederland de grootschalige productie van hernieuwbare energie en verlaging van de CO₂-uitstoot.

In december van 2021 heeft het Nederlandse kabinet een aanpassing in de SDE++ vanaf 2023 aangekondigd: het plaatsen van zogenaamde "hekjes" (flexibele budgetreserveringen) voor drie domeinen: hoge temperatuur warmte, lage temperatuur warmte en moleculen. De SDE++ rangschikt toepassingen op basis van subsidie-intensiteit. Hoe lager de subsidie-intensiteit, hoe groter de kans op subsidie. Dit leidt ertoe dat technologieën met een hogere subsidie-intensiteit (zoals groen gas, e-boilers of geothermie) onderbedeeld worden, wat onwenselijk is gezien hun belangrijke rol in de energietransitie. Het nu ondersteunen van deze technologieën leidt tot kostenreductie en een kosten-effectievere energietransitie op de lange termijn. Daarom komen er hekjes voor domeinen met een hogere gemiddelde subsidie-intensiteit. In 2023 wordt in het kader van de hekjes voor elk van de drie domeinen een budgetreservering van €750 miljoen gemaakt. Als gevolg van de hekjes komt het

³⁴ [Subsidieregeling duurzaam maatschappelijk vastgoed \(DUMAVA\) \(rvo.nl\)](https://www.rvo.nl/nl/subsidieregeling-duurzaam-maatschappelijk-vastgoed-dumava)

budgetplafond voor *Carbon Capture and Storage* (CCS) te vervallen.

Voor de IPCEI-waterstof (*Important Projects of Common European Interest*³⁵) wordt, naast de eerder aangekondigde €35 miljoen, €1,6 miljard extra gereserveerd voor het subsidiëren van projecten die deelnemen aan het Europese IPCEI-waterstofproces, zoals elektrolyseprojecten en importterminals. Dit is bovenop de €250 miljoen die het vorige kabinet reeds gereserveerd had voor een tender voor elektrolyseprojecten < 50 MW, gepland voor dit voorjaar. Daarnaast werkt het kabinet aan financiële ondersteuning voor de realisatie van een landelijk waterstoftransportnet met interconnectiecapaciteit vóór 2030 (€750 miljoen). Dit jaar neemt het kabinet een besluit over eerste verdere ondersteuning voor waterstofprojecten uit het Klimaat- en Transitiefonds.

Daarnaast neemt het kabinet, complementair aan extra duurzame energieopwekking, ook maatregelen om de elektriciteitsnetwerken te versterken en verzwaren, om daarmee congestieproblemen op zowel de transmissie- als de distributienetten aan te pakken en te voorkomen. In september 2022 heeft het kabinet een nationaal programma gestart (het Nationaal Actieplan Netcongestie)³⁶. In dit programma hebben alle betrokken belanghebbenden, zoals netbeheerders, regelgevende instanties, overheidsinstanties, producenten en elektro-intensieve gebruikers samengewerkt om een reeks van meer dan vijftig acties vast te stellen die erop gericht zijn het netplanningsproces, de snelheid van de netontwikkeling en het efficiënte gebruik van het bestaande net te verbeteren door de wet- en regelgeving aan te passen en de flexibiliteit van vraag en aanbod te vergroten. De uitvoering van het programma begint in januari 2023 en de eerste evaluatie vindt plaats in de zomer van 2023. Naast dit nationale programma blijven Transmissienetbeheerders en distributienetbeheerders de ontwikkeling en versterking van het elektriciteitsnet als hun hoogste prioriteit beschouwen. De netbeheerders investeren jaarlijks €3,9 miljard in het elektriciteitsnet.

Op het gebied van vergunningverlening in het kader van de energietransitie staat Nederland als klein en dichtbevolkt land voor veel juridische en technische uitdagingen. Veel versnellingsmogelijkheden zijn in de afgelopen jaren al verwerkt in de wetgeving. Zo heeft de overheid de wettelijke procedures de afgelopen decennia al geoptimaliseerd en aangepast. Dit geldt voor het huidige stelsel van het omgevingsrecht, de Omgevingswet, waarin procedurele versnellingsmogelijkheden uit de Crisis- en herstelwet zijn opgenomen, en de Algemene wet bestuursrecht. Nederland verkent in aanvulling hierop overigens meerdere versnellingsopties.

Verduurzaming bebouwde omgeving

De transitieopgave in de gebouwde omgeving is groot. Zowel in de aantallen woningen en gebouwen die verduurzaamd moeten worden als in de benodigde aanpak. De combinatie van een gebouw en zijn gebruikers is in iedere situatie uniek. Dat maakt de opgave behalve groot ook uiterst complex. Er zijn in Nederland circa 4,4 miljoen koopwoningen, ongeveer 60% van de totale woningvoorraad. Ongeveer 750.000 daarvan zijn appartementen in een Vereniging van Eigenaren (VvE). Bijna 90% van de koopwoningen heeft inmiddels dubbel glas, bij 80% zijn gevel en dak geïsoleerd en bij 70% is de vloer geïsoleerd. Er is dus al veel verduurzaamd, maar nog circa 900.000 koopwoningen hebben een laag energielabel E, F of G. De andere 40% van de woningvoorraad zijn huurwoningen. Het merendeel betreft corporatie-huurwoningen (2,3 miljoen), het andere deel betreft woningen van private verhuurders (1,1 miljoen woningen). Van de huurwoningen hebben nog circa 580.000 woningen een laag energielabel E, F of G. De ongeveer 1 miljoen utiliteitsgebouwen gebruiken circa een derde van de energie in de gebouwde omgeving. De grootste categorieën zijn bedrijfshallen, kantoren, winkels en onderwijs.

In juni 2022 is het Programma Versnelling Verduurzaming Gebouwde Omgeving (PVGO)³⁷ van start gegaan. Het programma bevat een mix van beleidsinstrumenten, zoals stimulering van de ontwikkeling van stadsverwarming, individuele maatregelen gericht op huiseigenaren en utiliteitsgebouwen en stimulering van innovatie in de bouw. Het betreft een mix van normering, beprijzing, financiering, subsidiering en ondersteuning om een duurzame woning voor iedereen

³⁵ <https://www.rvo.nl/subsidies-financiering/ipcei>

³⁶ [Kamerbrief over Landelijk Actieprogramma Netcongestie \(LAN\) | Kamerstuk | Rijksoverheid.nl](#)

³⁷ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2022/06/01/beleidsprogramma-versnelling-verduurzaming-gebouwde-omgeving>

binnen bereik gaan brengen. Energie-efficiëntie is het primaire aandachtspunt van dit beleidsprogramma. Dit programma bestaat uit vijf programmalijnen, waarbinnen ook het Nationaal Isolatieprogramma en het Programma hybride warmtepompen onderdeel zijn van lijn 1 en 2. De vijf onderdelen zijn (1) gebiedsgerichte aanpak warmtetransitie, (2) individuele aanpak woningen, (3) aanpak utiliteitsgebouwen (4) bronnen en infrastructuur en (5) innovatie in de bouw.

Nederland kent een energie-efficiëntieverplichting, die bedrijven die meer dan 25.000 m³ gas en/of 50.000 kWh per jaar verbruiken, verplicht om alle energiebesparende maatregelen met een terugverdientijd van 5 jaar of minder uit te voeren ('Energiebesparingsplicht').³⁸ Vanaf 2023 worden de uitzonderingen voor EU-ETS-installaties, glastuinbouw en andere grote energieverbruikers gewijzigd en moeten deze bedrijven ook voldoen aan de energie-efficiëntieverplichting, inclusief de vierjarige rapportagecyclus. Grote energiegebruikers moeten een energieonderzoek uitvoeren, inclusief een uitvoeringsplan, dat op verschillende punten verder gaat dan de EU-EED-energieaudit. Naast energie-efficiëntie maatregelen vallen ook maatregelen voor duurzame energieproductie en omschakeling van energiedrager onder de verplichting, mits zij de CO₂-uitstoot verminderen en een terugverdientijd van vijf jaar of minder hebben. De vereiste wetgeving wordt in het tweede kwartaal van 2023 gepubliceerd.

Daarnaast heeft Nederland verschillende subsidieregelingen in het leven geroepen om energie-efficiëntie van met name gebouwen te verbeteren. Met de SVM-subsidie (Subsidieregeling Verduurzaming mkb) kan het mkb een adviseur inhuren voor energieadvies op maat in gebouwen en processen en voor ondersteuning bij de uitvoering van één of meer maatregelen uit dat advies. In 2023 is €14,4 miljoen beschikbaar voor energieadvies en ondersteuning om het mkb te helpen. De subsidie gaat waarschijnlijk in april 2023 open en sluit in het najaar van 2023. De ISDE-subsidie (Investeringsubsidie Duurzame Energie en Energiebesparing) helpt woningeigenaren en zakelijke gebruikers bij het nemen van energiebesparende en duurzame maatregelen in hun bestaande woning of bedrijfspand. In 2023 is €350 miljoen beschikbaar voor zonneboilers, (hybride) warmtepompen, isolatiemaatregelen, aansluitingen op een warmtenet en een elektrische kookvoorziening. Elk jaar wordt een nieuw budget beschikbaar gesteld. Deze maatregel is ook onderdeel van het HVP. De ISDE-subsidie loopt door tot 2030.

Duurzaam transport

Het coalitieakkoord voor 2021-2025 zet in op het terugdringen van de uitstoot van de mobiliteitssector. Dit vergt aanzienlijke investeringen om onze klimaatdoelstellingen te halen en de luchtkwaliteit te verbeteren. Het kabinet investeert in schone mobiliteit door het stimuleren van elektrische mobiliteit, duurzame stadslogistiek en vrachtvervoer.

Om investeringen in duurzaam vervoer te versnellen, zijn er diverse subsidieregelingen van kracht. Met de subsidie 'elektrische personenauto's particulier' (SEPP) stimuleert het kabinet het gebruik van emissievrije personenauto's. Hetzelfde geldt voor het gebruik van lichte bedrijfswagens (subsidie SEBA), schone en emissievrije - niet voor de weg bestemde - mobiele machines en zware beroepsvoertuigen (SEBB) en emissievrije zware voertuigen (AanZET). De interesse voor deze laatste subsidie was dermate groot dat deze in één dag was overtekend, waarop is besloten een extra investering te doen door het subsidieplafond voor de subsidie te verhogen.

Verder is €400 miljoen extra beschikbaar gesteld voor het programma Schoon en Emissieloos Bouwen (SEB). Er wordt onderzocht of voor minima het gebruik van elektrische snor- en bromfietsen gestimuleerd kan worden door middel van een subsidie, om vervoersarmoede tegen te gaan.³⁹ Ten slotte is voor actieve mobiliteit in 2022 ongeveer €780 miljoen beschikbaar gesteld om landelijk mee te investeren in fietsinfrastructuur bij nieuwe woningbouw. Tevens is in 2022 in het programma Veilig, Slim en Duurzaam voor €2,5 miljoen gereserveerd om het fietsgedrag verder te stimuleren.

Duurzame landbouw

Het kabinet werkt aan een gebiedsgerichte aanpak die zich richt op verbetering en herstel van natuur, water en klimaat in Nederland. Hiervoor is een verduurzaming van de landbouw nodig. Samen met

³⁸ <https://english.rvo.nl/topics/sustainability/energy-efficiency-notification-obligation/energy-efficiency-obligation>.

³⁹ Kamerbrief Elektrificering snor- en bromfiets, IENW/BSK-2022/265525.

boerenorganisaties, ketenpartijen, natuur- en milieuorganisaties en provincies werkt het kabinet aan een landbouwakkoord. Hierin worden afspraken gemaakt met elkaar over de toekomst van de landbouw.

Voor de uitvoering van de integrale aanpak heeft het kabinet met het coalitieakkoord incidenteel ruim €24 miljard beschikbaar gesteld tot 2035. Deze middelen worden uitgegeven via een zogenaamd begrotingsfonds (het "transitiefonds"). Met dit fonds wil het kabinet de maatregelen bekostigen die nodig zijn om de stikstofbelasting van de natuur terug te dringen, tijdig te voldoen aan de Kaderrichtlijn Water, evenals de uitstoot van broeikasgassen door landbouw en landgebruik terug te dringen. Daarnaast is de verduurzaming van de landbouw een doel van het fonds, omdat die transitie een randvoorwaarde is voor het realiseren van de andere doelen van het fonds.

Verder is het voor boeren en tuinders die een transitie willen maken naar een minder stikstof-intensieve en meer extensieve en duurzame bedrijfsvoering mogelijk om financiering aan te vragen via het Investeringsfonds Duurzame Landbouw binnen het NGF⁴⁰. Dit fonds bestaat uit €21 miljoen gedurende de proefperiode (die loopt tot juli 2023). Via dit fonds kunnen boeren en tuinders financiering aanvragen tegen relatief soepele financiële voorwaarden.

3.3 Digitalisering

LSA.2022.1 Meer overheidsinvesteringen voor de groene en digitale transitie en voor energiezekerheid, onder meer door gebruik te maken van de herstel- en veerkrachtfaciliteit, REPowerEU en andere EU-fondsen.

LSA.2020.3 Mature publieke investeringsprojecten vervroegen en private investeringen aanmoedigen om het economisch herstel te bevorderen. De investeringen toespitsen op de groene en digitale transitie, met name op de ontwikkeling van digitale vaardigheden, duurzame infrastructuur, het schoon en efficiënt opwekken en gebruiken van energie, en missiegedreven onderzoek en innovatie.

Herstel- en Veerkrachtplan

In het Nederlandse HVP wordt voorzien in investeringen om digitalisering te bevorderen en die de relevante LSA's adresseren.

Eind 2021 is aan Quantum Delta NL in het kader van het NGF steun verleend om kwantumcomputing en -netwerken te stimuleren en om onderzoek en de ontwikkeling van vaardigheden op het gebied van kwantumtechnologie te ondersteunen. Quantum Delta NL heeft een gedetailleerd actieplan gepubliceerd, dat in fasen is opgebouwd⁴¹.

Het HVP voorziet onder de noemer *AI-Ned and applied AI learning communities* ook in investeringen om het potentieel van AI voor de Nederlandse economie en samenleving te ontwikkelen en te benutten. In dit kader worden, om de kennis van AI te verbeteren, beurzen toegekend aan excellente wetenschappelijke AI-onderzoekers bij universiteiten, KNAW en NWO-instituten. Deze promovendi en postdoctorale onderzoekers zullen AI bestuderen vanuit verschillende perspectieven: van technologie tot sociale en geesteswetenschappen. Hiertoe opende NWO in september 2022 de eerste *AI-Ned Fellowship Grant call* met een openstelling tot december 2023. Per begin februari 2023 is de eerste *Fellowship Grant* toegekend. Andere ingediende voorstellen zitten momenteel in een beoordelingstraject bij NWO. Naar verwachting zullen in het eerste kwartaal van 2024 in totaal tenminste 13 van zulke beurzen toegekend zijn voor de aanstelling van promovendi en postdoctorale onderzoekers op het gebied van AI.

Nederland investeert onder het HVP in de vervanging van het bestaande analoge treinbeveiligingssysteem door de Europese digitale norm voor treinbeveiliging en -besturing, het Europees beheersysteem voor het spoorverkeer (ERTMS). De oplevering van een finaal

⁴⁰ <https://www.nationaalgroenfond.nl/fondsen/investeringsfonds-duurzame-landbouw>

⁴¹ [General overview and documents - Quantum Delta NL](#)

railverkeerstechnisch ontwerp (RVTO) in het kader van de planstudie voor het baanvak Kijfhoek-Belgische grens staat nu gepland voor het tweede kwartaal van 2023, een half jaar later dan de planning. Wel is een eerste, voorlopige versie van het RVTO opgeleverd. Het definitieve RVTO zal gebruikt worden voor de openbare aanbesteding waarmee het project uiteindelijk zal worden gerealiseerd.

In het kader van de planstudie voor de spoorwegtrajecten in Noord-Nederland wordt gewerkt aan een functioneel integraal systeemontwerp (FIS) en een railverkeer technisch ontwerp (RVTO). Oorspronkelijk stond voltooiing van beide onderdelen gepland voor het tweede kwartaal dit jaar, maar door wijzigingen van de reikwijdte van de planstudie is er vertraging opgetreden. Het FIS wordt naar verwachting nog de eerste helft van dit jaar opgeleverd, terwijl het RVTO voor het einde van het jaar wordt verwacht. Hierna zal de planningsfase voltooid zijn.

Ook zijn er per eind 2022 65 basistransceiver stations (GSM-Rail masten) operationeel voor ERMTS, waarmee Nederland op koers ligt om voor het eerste kwartaal van 2024 een totaal te bereiken van 130 basistransceiver stations die operationeel zijn onder het ERMTS-systeem.

Voorts wordt er gewerkt aan aanpassing van de logistieke IT-systemen binnen Prorail, opdat deze de juiste informatie over spoorwegveiligheid en -interoperabiliteit (informatie van het ERMTS/Central Safety System (CSS)) kan ontvangen en verwerken. Hiervoor werkt de IT-afdeling van Prorail momenteel aan de levering van de aangepaste systemen aan de gebruikers van IT-applicaties in andere afdelingen van Prorail.

Het HVP bevat een meerjarige investering die is bedoeld om bestaande wegkantstations (WKS), dat wil zeggen apparaten naast de rijbaan die kunnen communiceren met elektronische verkeersborden, te vervangen door intelligente wegkantstations (iWKS) met meer functies. iWKS moeten de congestie verminderen en de verkeersdoorstroming verbeteren door sneller te waarschuwen voor incidenten en files en door het wegverkeer beter en sneller te spreiden over alternatieve routes. Bovendien wordt verwacht dat intelligente wegkantstations efficiënter en duurzamer zijn en minder onderhoud vergen dan bestaande wegkantstations. Echter, door een combinatie van factoren, zoals tekorten aan grondstoffen en gespecialiseerd personeel, is de aanvang van de productiefase vertraagd en wordt momenteel de business case herijkt. Aan de hand van deze herijking zal een nieuw tijdsplan voor implementatie worden vastgesteld.

Daarnaast wordt er als onderdeel van het HVP geïnvesteerd in infrastructuur voor gezondheidsonderzoek. Het doel van deze investering is innovatie in de life sciences (biowetenschappen) en de gezondheidszorg te stimuleren door data van het Health-RI-consortium te standaardiseren en met elkaar te verbinden. Eind 2022 is een ondersteuningssysteem voor onderzoekers ontwikkeld dat momenteel operationeel is.⁴² Eind 2023 worden de volgende stappen gezet: ten eerste wordt een routekaart vastgesteld voor secundair gebruik van gezondheidsdata waarin wordt gespecificeerd welke stappen universitaire medische centra moeten ondernemen om ervoor te zorgen dat hun gezondheidsdata kan worden gevonden, geraadpleegd, uitgewisseld en hergebruikt. Daarnaast zal een eerste versie van het dataportaal voor het opzoeken van gezondheidsdata en toegang tot gezondheidsdata operationeel zijn.

Beleidsmaatregelen buiten het HVP

Het kabinet heeft in maart 2022 een brief naar het parlement gestuurd met daarin de hoofdlijnen van het beleid voor digitalisering.⁴³ Deze hoofdlijnen, aan de hand van de thema's Digitaal Fundament, Digitale Overheid, Digitale Samenleving en Digitale Economie, komen voort uit het coalitieakkoord en vormden het startpunt voor de kabinetsbrede werkagenda Digitalisering. Deze werkagenda heeft het kabinet voor de thema's Digitaal Fundament, Digitale Overheid en Digitale Economie nader geconcretiseerd in afstemming met een breed palet aan belanghebbenden uit samenleving, wetenschap en bedrijfsleven. Dit heeft geleid tot de publicatie van de 'Werkagenda Waardengedreven

⁴² <https://www.health-ri.nl/health-ri-service-desk>

⁴³ [Kamerbrief hoofdlijnen beleid voor digitalisering | Kamerstuk | Rijksoverheid.nl](#)

Digitalisering⁴⁴ (Digitaal Fundament en Digitale Overheid) en de Strategie Digitale Economie⁴⁵ in november 2022. Het thema cyberveiligheid, een belangrijk onderdeel van het digitaal fundament, is uitgewerkt in de Nederlandse Cybersecurity Strategie die is gepubliceerd in oktober 2022.⁴⁶ In de bovengenoemde werkagenda's en strategieën is voortgebouwd op bestaande kennis en bestaand beleid, zoals de I-strategie Rijk 2021-2025, de Nederlandse Digitaliseringsstrategie en de Nederlandse Cybersecurity Agenda. De publicatie van de werkagenda Digitale Samenleving volgt in de eerste helft van dit jaar.

Werkagenda Waardengedreven Digitalisering

In de Werkagenda Waardengedreven Digitalisering zijn vijf programmalijnen vastgesteld: *Iedereen kan meedoen in het digitale tijdperk, Iedereen kan de digitale wereld vertrouwen, Iedereen heeft regie op het digitale leven, Een digitale overheid die waardengedreven en open werkt voor iedereen, en Versterken van de digitale samenleving in het Caribisch deel van het Koninkrijk*. Onder elk van deze programmalijnen staat beschreven welke acties het kabinet neemt en welke resultaten hiermee bereikt moeten worden.

Onder de programmalijn *Iedereen kan meedoen in het digitale tijdperk* is het vergroten van digitale vaardigheden en kennis één van de prioriteiten. Nederland scoort volgens de DESI-index van 2022 relatief goed op het gebied van digitale vaardigheden en menselijk kapitaal. Tegelijkertijd beschikt een deel van de Nederlandse bevolking niet over voldoende digitale vaardigheden, zoals mediawijsheid, informatievaardigheden en ICT-basisvaardigheden, om mee te komen in de samenleving en de kansen van digitalisering te benutten. Ook is er in Nederland een tekort aan ICT-specialisten. Omdat Nederland er in de LSA's in het kader van het Semester concreet toe is opgeroepen om te investeren in de ontwikkeling van digitale vaardigheden, wordt hieronder nader ingegaan op acties die het kabinet onderneemt om de digitale vaardigheden en kennis onder Nederlanders te vergroten:

- Doorontwikkelen van een duurzame infrastructuur en ondersteuningsnetwerk op landelijk en lokaal niveau (samenwerking van bibliotheken, gemeenten, welzijnsinstellingen en private partijen) om digitale vaardigheden zoals media-wijsheid, informatievaardigheden en ICT-basisvaardigheden te verhogen, waarbij mensen pro-actief benaderd worden. Dit bouwt onder andere voort op netwerken zoals Tel mee met Taal, Alliantie Digitaal Samenleven, Netwerk Mediawijsheid en het hulpmnetwerk Informatiepunten Digitale Overheid.
- Publiek/maatschappelijk/privaat samenwerken om randvoorwaarden voor digitale vaardigheden te realiseren, zoals computers en internettoegang.
- Opzetten van een jaarlijkse monitor digitale competenties.
- Als Nederland zich inzetten voor verbeterde digitale vaardigheden voor gemarginaliseerde groepen internationaal (o.a. jongeren, vrouwen en minderheden) aangezien een inclusieve samenleving niet bij de grens stopt.
- Eén van de doelen van het 'Masterplan basisvaardigheden' is dat leerlingen goed onderwezen worden in digitale geletterdheid, waaronder informatievaardigheden, mediawijsheid, ICT-basisvaardigheden en *computational thinking* vallen. Concept-kerndoelen voor digitale geletterdheid die verankerd worden in het curriculum van het funderend onderwijs zullen eind 2023 opgeleverd worden. Tevens wordt ingezet op ondersteuning op het leergebieden en (internationale) nulmetingen naar het niveau van digitale geletterdheid.
- Stimuleren van het cursusaanbod voor werkgevers en werknemers en hen pro-actief benaderen.

Een overzicht van de resultaten die het kabinet met deze acties beoogt te bereiken is te vinden in de Werkagenda Waardengedreven Digitalisering, paragraaf 1.1.

Gerelateerd aan de inzet op verbeterde digitale vaardigheden via het onderwijs, voorziet het NGF in meerjarige, eenmalige impulsen om een beter gebruik van digitale leer- en hulpmiddelen in het onderwijs te realiseren. Het gaat om programma's in zowel het primair en voortgezet, als middelbaar beroepsonderwijs en hoger onderwijs⁴⁷.

[44 Werkagenda Waardengedreven Digitaliseren | Rapport | Rijksoverheid.nl](#)

[45 Strategie Digitale Economie | Rapport | Rijksoverheid.nl](#)

[46 Nieuwe cybersecuritystrategie gepresenteerd - Digitale Overheid](#)

⁴⁷ Op 20 maart jl. is de OCW-beleidsreactie op het rapport 'Naar hoogwaardig digitaal onderwijs' van het Rathenau Instituut en de verkenning 'Inzet van intelligente technologie' van de Onderwijsraad naar de Kamer verstuurd: [Kamerbrief met beleidsreactie op rapport over hoogwaardig digitaal onderwijs en verkenning inzet intelligente technologie | Kamerstuk | Rijksoverheid.nl](#)

Strategie Digitale Economie

De Strategie voor de Digitale Economie beschrijft de overkoepelende ambities en acties om een weerbare, ondernemende, vernieuwende en duurzame digitale economie te realiseren. De Strategie integreert de doelstellingen van het Digitaal Decennium en is gebouwd op vijf pijlers:

1. *Versnellen digitalisering mkb*: het kabinet wil dat het Nederlandse bedrijfsleven in Europa een koploper is in de digitale transitie. Dat betekent dat in 2030 ten minste 95% van het mkb digitaal basisniveau heeft en ten minste 75% van het mkb digitale technologieën zoals cloud, artificiële intelligentie en big data toepast.

Om deze ambitie te realiseren gaat het kabinet uitvoering geven aan drie (bestaande) programma's die de implementatie van digitale technologie door het bedrijfsleven versnellen: het programma Versnelling Digitalisering mkb om het netwerk van digitale mkb-werkplaatsen te bestendigen en uit te bouwen en het initiatief Mijn Digitale Zaak op te schalen (bij een succesvolle uitkomst van het lopende pilot), het programma Smart Industry 2022-2026 om digitalisering te benutten in de brede maakindustrie, en de Europese Digitale Innovatiehubs die zich richten op de toepassing van geavanceerde technologie in het mkb. Daarnaast verkent het kabinet de opschaling van bestaande succesvolle sectorale aanpakken naar andere (top)sectoren. In samenwerking met de regio's, topsectoren en andere departementen kunnen zo nieuwe initiatieven ontstaan in sectoren als de bouw, infrastructuur, landbouw en zorg.

2. *Stimuleren digitale innovatie en vaardigheden*: het kabinet zet in op het verzilveren van de kansen die digitale technologieën bieden en op betere digitale vaardigheden en een toekomstbestendige arbeidsmarkt. Het kabinet streeft daarbij naar 1 miljoen digitaal geschoolden in 2030.

Om deze ambities waar te maken stimuleert het kabinet samen met het Topteam ICT de publiek-private samenwerking voor onderzoek en innovatie rond digitale sleuteltechnologieën. Bijvoorbeeld via meerjarige programma's voor AI, 5/6G, blockchain, (post-quantum) encryptie en big data. Deze inzet is onderdeel van het Missiegedreven Topsectoren en Innovatiebeleid. Daarnaast investeert het kabinet met een impuls uit het fonds voor Onderzoek en Wetenschap €500 miljoen (over 10 jaar) in onderzoeksfaciliteiten en digitale onderzoeksmethoden voor toegepast onderzoek. Ook investeert het kabinet in onderzoek en innovatie via het NGF, met lopende programma's en toonaangevende coalities op het gebied van sleuteltechnologieën als AI (Nederlandse AI Coalitie) en Quantum (QuantumDelta) en programma's voor datadelen, zoals HealthRI. In de eerste ronde van het NGF in april 2021 is maximaal €960 miljoen toegekend aan deze drie projecten. In de ronde van april 2022 heeft de commissie voor het NGF geadviseerd extra geld toe te kennen of te reserveren voor nog meer op digitalisering gerichte projecten ten belope van honderden miljoenen euro's. De investeringen uit het NGF zullen bijdragen aan de ontwikkeling en de toepassing van digitale technologieën.

Daarnaast participeert Nederland in Europese en internationale samenwerkingsverbanden zoals het IPCEI Cloud Infrastructures and Services (hiervoor heeft Nederland €230 miljoen gereserveerd), GAIA-X, dataruimtes als de EOSC en EHDS en Microelectronica II. Ook is het kabinet voornemens om extra financiering beschikbaar te stellen voor Europese programma's als Horizon Europe en DIGITAL (het *Digital Europe Programme*). Daarnaast zoekt Nederland actief de samenwerking met Europese partners op het gebied van digitale innovatie.

In het Actieplan Groene en Digitale Banen, dat het kabinet op 3 februari heeft gepubliceerd, wordt gewerkt aan het terugdringen van tekorten aan technici en ICT'ers. Het Actieplan is voortgekomen uit afspraken tussen het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat, het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Daarnaast wordt er via het NGF eenmalig geïnvesteerd in de opschaling van bestaande publiek-private samenwerkingen tussen onderwijsinstellingen en het mkb in de regio, gericht op het opleiden van voldoende en goed opgeleide ICT'ers voor het mkb. Het gaat om een (voorwaardelijke) toekenning van €210 miljoen. Verder wordt er via de Taskforce Diversiteit en Inclusie gewerkt aan een digitale sector die inclusief is. Ten slotte wordt de groeiende vraag naar ICT-professionals aangepakt via de Human Capital Agenda ICT (HCA ICT).

3. *Creëren van de juiste randvoorwaarden voor goedwerkende digitale markten en diensten*: het kabinet zet zich in voor digitale markten waar consumenten keuzevrijheid en vertrouwen hebben, waar bedrijven op een gelijk speelveld concurreren, en ondernemen in Nederland aantrekkelijk is. Dit doen we door effectieve implementatie, toezicht en handhaving van Europese regelgeving.

Om deze ambitie te realiseren werkt het kabinet aan het versterken van het toezicht en ondersteuning van de uitvoering daarvan in digitale markten. Ook zal het kabinet blijven toezien op een dynamisch en integraal instrumentarium voor toezichthouders. Het kabinet werkt daarnaast aan de uitvoeringswetten voor de *Digital Markets Act*, *Digital Services Act* en *Data Governance Act*.

Daarnaast zet het kabinet in op het verbeteren van de keuzevrijheid van consumenten en ondernemers en eerlijke concurrentie in digitale markten, en op het behoud van goede rechtsbescherming voor consumenten in een digitale omgeving.

4. *Behouden en versterken van een veilige, betrouwbare en hoogwaardige digitale infrastructuur*: het kabinet wil de koppositie van Nederland als digitaal knooppunt in Europa en de wereld behouden en versterken. Onderdeel van deze inzet is het dichten van de digitale kloof met 19.000 adressen in de buitengebieden.

Het kabinet werkt momenteel aan een integrale beleidsvisie op digitale infrastructuur. Deze visie wordt in de tweede helft van 2023 uitgebracht. Daarnaast zet het kabinet onder meer in op het benutten van de kansen van digitalisering voor verdere verduurzaming van de digitale infrastructuur en verdeelt het kabinet de 3,5 GHz en 26 GHz-banden om de mobiele connectiviteit op niveau te houden.

5. *Versterken cybersecurity*: het kabinet streeft naar een digitaal veilig Nederland waarin bedrijven en burgers ten volle kunnen profiteren van deelname aan de digitale samenleving, vrij van zorgen over cyberrisico's. Dat betekent het verhogen van de digitale weerbaarheid van bedrijven en burgers, veiligere digitale producten en diensten en versterken van de cybersecurityarbeidsmarkt en het onderwijs zoals benoemd in de Nederlandse Cybersecuritystrategie.⁴⁸

Om de bovengenoemde ambitie te bereiken gaat het kabinet het *Digital Trust Center*, *Cybersecurity Incident Response Team* voor digitale dienstverleners en het Nationaal Cyber Security Centrum samenvoegen tot één nationale cybersecurity-autoriteit. Met het wetsvoorstel digitale weerbaarheid bedrijven wordt de wettelijke basis van deze autoriteit bevorderd. Daarnaast wordt de dienstverlening van deze autoriteit de komende jaren uitgebreid met nieuwe producten en diensten, waaronder een vernieuwde basisscan die nog beter aansluit bij de behoeften van zzp'ers en mkb'ers. Daarnaast werkt het kabinet ook aan de implementatie en uitvoering van de NIB2.

In Europees verband zet het kabinet zich onder andere in voor veilige en innovatieve producten en diensten en een cyberveilige arbeidsmarkt, onderwijs en digitale weerbaarheid van burgers. Tevens zet het kabinet zich in om de digitale weerbaarheid van de onderwijsinstellingen waaronder ook het basis- en het voortgezet onderwijs en in de onderzoeksinstellingen te verhogen. Onderdeel van het eerder genoemde 'Masterplan basisvaardigheden' is dat leerlingen ook onderwezen worden in digitale veiligheid. In het Actieplan Groene en Digitale banen waar wordt gereageerd op het aanvalsplan tekort ICT'ers, zijn ook specifieke acties voor tekorten aan cybersecurityprofessionals opgenomen.

Voor alle bovengenoemde ambities geldt dat realisatie ervan zal plaatsvinden in interbestuurlijke en interdepartementale samenwerking, in dialoog met bedrijfsleven, kennisinstellingen en de maatschappij, en met oog voor wat actuele ontwikkelingen en opkomende kansen en uitdagingen van ons vragen. Een nadere uitwerking van de acties die het kabinet onderneemt om deze ambities te realiseren is te vinden in de Strategie Digitale Economie.

⁴⁸ [Nederlandse Cybersecuritystrategie](#).

3.4 Wonen

LSA.2022.1 De bevoordeling van schulden van huishoudens en de verstoringen op de woningmarkt terugdringen, onder meer door de ontwikkeling van de particuliere huursector te bevorderen en maatregelen te nemen om het woningaanbod te vergroten.

LSA 2019.1 De bevoordeling van schulden van huishoudens en de verstoringen op de woningmarkt terugdringen, onder meer door de ontwikkeling van de particuliere huursector te bevorderen

Herstel- en Veerkrachtplan

In het kader van het Nederlandse HVP zijn zowel investeringen als hervormingen opgenomen aangaande de woningmarkt die de relevante LSA's adresseren.

De leegwaarderatio in het Nederlandse belastingstelsel is verhoogd tot 100% voor huurwoningen met een jaarlijkse huur van meer dan 5% van de taxatiewaarde. Het doel van de verhoging van de ratio is de belasting op huurwoningen beter af te stemmen op de werkelijke economische waarde die zij voor de eigenaren vertegenwoordigen, en aldus verstoringen op de woningmarkt te verminderen. Deze wetgeving is als onderdeel van het Belastingplan 2023 in werking getreden⁴⁹.

Ook wordt de belastingvrijstelling voor schenkingen ter financiering van de aankoop van een woning in twee stappen afgeschaft⁵⁰. Overeenkomstig het Belastingplan 2023 is per 1 januari de maximale belastingvrijstelling verlaagd tot €28.947 en wordt per 1 januari de vrijstelling in haar geheel afgeschaft.

Daarnaast is de inkomensafhankelijkheid van huur verhoogd. Deze hervorming verhoogt het bedrag waarmee de huur voor huurders van sociale woningen met een middelhoog tot hoog inkomen per jaar kan worden verhoogd. De nieuwe maximale verhoging van de maandelijkse huur bedraagt €50 voor huurders met een gemiddeld inkomen en €100 voor huurders met een hoog inkomen, met ingang van 1 januari 2022.⁵¹ Deze hervorming is bedoeld om de huurprijzen beter af te stemmen op het inkomen van de huurder, om huishoudens met een laag inkomen gericht van betaalbare huisvesting te voorzien en om woningcorporaties te helpen meer te investeren in nieuwe huurwoningen.

Aan de aanbodzijde voorziet het HVP ook in investeringen en hervormingen. De gecentraliseerde planning om het woningaanbod te vergroten is hier een belangrijk onderdeel van. In het kader van deze hervorming stelt de Rijksoverheid per provincie het aantal nieuw te realiseren woningen vast, wat vervolgens wordt gebruikt om het aantal nieuw te realiseren woningen per gemeente vast te stellen. In oktober 2022⁵² zijn er tussen de Rijksoverheid en de provincies overeenkomsten ondertekend over het aantal nieuw te realiseren woningen tegen 2030. In de overeenkomsten is het aantal te bouwen nieuwe woningen per provincie vastgesteld alsook het aantal van deze nieuwe woningen dat betaalbaar moet zijn. Het totale aantal nieuwe woningen in de provincies bedraagt ten minste 900.000, waarvan ten minste 600.000 betaalbare woningen.

Het is de doelstelling eind 2023 tussen provincies en gemeenten overeenkomsten te ondertekenen over het aantal nieuw te realiseren woningen per gemeente, met als doel om tegen 2030 900.000 nieuwe woningen over het hele land te realiseren. Het behalen van deze doelstelling loopt volgens schema. Daarnaast wordt er een monitoringsysteem opgezet om toezicht te houden op de voortgang bij de uitvoering van de overeenkomsten die tussen de provincies en de gemeenten zijn gesloten. Deze mijlpaal staat gepland voor het derde kwartaal van 2023.

Voor begin 2024 staat de inwerkingtreding op de planning van de wet op grond waarvan de Rijksoverheid administratief of gerechtelijk kan optreden in geval van niet-nakoming van contractuele verplichtingen uit hoofde van de provinciale of regionale overeenkomsten inzake de realisatie van nieuwe woningen.

⁴⁹ [Staatsblad 2022, 532 | Overheid.nl > Officiële bekendmakingen \(officielebekendmakingen.nl\)](https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2022-532.html)

⁵⁰ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2022-532.html>

⁵¹ [Staatsblad 2021, 167 | Overheid.nl > Officiële bekendmakingen \(officielebekendmakingen.nl\)](https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2021-167.html)

⁵² [Kamerbrief over provinciale woningbouwafspraken 2022-2030 | Kamerstuk | Rijksoverheid.nl](https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2022-532.html)

Met de woningbouwimpuls worden nieuwbouwprojecten ontsloten. Als onderdeel van het HVP zal financiële steun worden verleend via een subsidieregeling voor gemeenten, waardoor er een begin zal worden gemaakt met de bouw van ten minste 100.000 woningen. Nadat de financiële steun via de regeling voor subsidies aan gemeenten is goedgekeurd, gaat eind dit jaar de bouw van 16.000 woningen van start.

Een ander belangrijk onderdeel is de versnelling van het woningbouwproces en de woningbouwprocedures. Begin 2022 is een Kamerbrief⁵³ gepubliceerd waarin acties worden aangegeven om knelpunten aan te pakken die het planningsproces, de afgifte van vergunningen en de wettelijke procedures in verband met woningbouwprojecten vertragen. Volgens de planning zullen er begin 2024 een aanzienlijk aantal acties die in de brief aan het parlement worden genoemd, worden uitgevoerd om het planningsproces voor woningbouwprojecten te versnellen.

Beleidsmaatregelen buiten het HVP

Woningaanbod en -bouw

Nederland heeft sinds de 2022 LSA op de woningmarkt verscheidene nieuwe beleidsinitiatieven uiteengezet. Wonen in een goed, duurzaam en betaalbaar huis is namelijk een eerste levensbehoefte. De inspanningen om het woningaanbod te vergroten zijn opgenomen in de bouwplannen van de het kabinet. Het Nederlandse beleid is erop gericht de beschikbaarheid van voldoende betaalbare en kwalitatief goede woningen te vergroten. Dit is uiteengezet in de Nationale Woon- en Bouwagenda die op 11 maart 2022 werd gepubliceerd.⁵⁴ In deze agenda worden de oorzaken van de wooncrisis, de doelstellingen en de programmatische aanpak voor de komende jaren geschetst. Samen met de belangrijke partners in het woonveld bundelen we de krachten om de geconstateerde problemen en oorzaken aan te pakken. Een centraal element hierin, tevens de eerste van zes programma's, is het Programma Woningbouw⁵⁵ dat we in het leven hebben geroepen. Volkshuisvesting is één van de prioriteiten van dit kabinet en één van de kerntaken van de overheid. Samen met de belangrijkste partners in het woonveld bundelen we de krachten om de geconstateerde problemen en oorzaken op het gebied van wonen aan te pakken.

De aanpak van de komende jaren is nader uitgewerkt in zes programma's. Een centraal element in deze aanpak is het Programma Woningbouw⁵⁶ dat in het leven is geroepen. Dit programma is gericht op het bereiken van drie doelen: (i) Ten minste 900.000 woningen bouwen tot 2030⁵⁷, (ii) twee derde van die woningen betaalbaar houden en (iii) elk jaar ten minste 100.000 woningen bouwen. Hiertoe hebben we vier actielijnen vastgesteld:

- versterking van de regierol van de overheid bij de bouw van woningen (in samenwerking met provincies en gemeenten);
- versnelling van het proces van woningbouw;
- snelle woningbouw stimuleren (door gemeenten te ondersteunen);
- woningen bouwen op grootschalige locaties.

In 2021 is via het Volkshuisvestingsfonds (VHF) €450 miljoen beschikbaar gesteld voor investeringen in de gebouwde omgeving in kwetsbare wijken. Dit geld is gebruikt om de openbare ruimte te verbeteren en woningen te verduurzamen. In 2023 is besloten het VHF voort te zetten en is aangekondigd dat er €600 miljoen extra beschikbaar is gesteld via het VHF. Er is in de afgelopen jaren €1,25 miljard beschikbaar gesteld aan gemeenten voor de bouw van woningen, de zogenaamde Woningbouwimpuls. Dit geld kan worden gebruikt om meer betaalbare woningen te bouwen of om de woningbouw te versnellen. Ook is er €1,5 miljard beschikbaar voor het versnellen van de woningbouw en we investeren ook €6 miljard in de bouw van grootschalige woningbouwprojecten. Bovendien is er door het afschaffen van de verhuurderheffing per 1 januari 2023 bij woningcorporaties jaarlijks circa €1,7 miljard vrijgekomen. Ten slotte heeft de Rijksoverheid €380 miljoen beschikbaar gesteld voor de versnelde bouw van woningen voor tijdelijke huisvesting. Deze woningen kunnen worden gebruikt door verschillende groepen mensen, zoals daklozen of statushouders.

⁵³ [Kamerbrief over aanbidding Plan van aanpak versnellen processen en procedures woningbouw | Kamerstuk | Rijksoverheid.nl](https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2022/03/11/nationale-woon-en-bouwagenda)

⁵⁴ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2022/03/11/nationale-woon-en-bouwagenda>

⁵⁵ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2022/03/11/programma-woningbouw>

⁵⁶ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2022/03/11/programma-woningbouw>

⁵⁷ Waarvan 100.000 woningen gebouwd worden in het kader van het HVP.

Wonen

Met het programma Betaalbaar Wonen⁵⁸ wil het kabinet bevorderen dat mensen hun woonlasten beter kunnen dragen en dat mensen toegang hebben tot een kwalitatief goede woning die past bij hun woonbehoefte en levensfase. Dit programma bestaat uit de onderstaande elementen:

- zorgen dat meer mensen met een middeninkomen een betaalbare woning kunnen vinden met de regulering van de middenhuur en het verbeteren van de positie van koopstarters.
- te hoge woonlasten van mensen met een laag inkomen aanpakken met verantwoord huurbeleid en hervorming van de huurtoeslag.
- huurders en kopers beter beschermen met verdere regulering van het huur-en koopproces en door maatregelen die de rechtsbescherming en informatiepositie van huurders en kopers verbeteren.

In aanvulling op het bovenstaande is in het Programma Woningbouw opgenomen dat het kabinet ernaar streeft om tot en met 2030 350.000 betaalbare koop- en middenhuurwoningen te realiseren. Bovendien is de uitbreiding van de huurregulering met de middenhuursector expliciet toegesloten op het betaalbaar houden van de bouw van nieuwe betaalbare huurwoningen. Met betrekking tot de fiscale behandeling van de eigen woning, houdt het kabinet vast aan het geplande neerwaartse traject van de hypotheekrenteaftrek. De maximale hypotheekrenteaftrek bedraagt dit jaar circa 37%.

In de aanpak van het kabinet is nadrukkelijk oog voor de knelpunten die specifieke aandachtsgroepen ervaren bij het vinden van een geschikte woning. In 2022 is het Programma 'Een thuis voor iedereen gelanceerd'.⁵⁹ Het doel van dit programma is om te zorgen voor voldoende betaalbare woningen voor alle aandachtsgroepen met een evenredige verdeling over gemeenten en met de juiste zorg, ondersteuning en begeleiding. Het streven is dat alle gemeenten naar 30% sociale huurwoningen toegroeien. Zo komen er voldoende sociale huurwoningen beschikbaar én komt er een betere verdeling over het land.

Naast dit beleid met betrekking tot aandachtsgroepen is voor huisvesting van ouderen het Programma Wonen en Zorg voor Ouderen gepubliceerd⁶⁰ in samenwerking met het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS). Het doel van dit programma is dat ouderen in een geschikte woning en leefomgeving met plezier kunnen wonen en kunnen verhuizen als ze dat willen. Om dat te realiseren is het doel om, gelet op de vergrijzing, 290.000 woningen te bouwen die geschikt zijn voor ouderen. Op basis van berekeningen verwachten we dat circa 65% van de zorggeschikte woningen in het sociale huursegment dient te vallen. Door woningen op maat voor ouderen te bouwen, wordt er een verhuisketen op gang gebracht.

3.5 Innovatiebeleid

Herstel- en Veerkrachtplan

Het Nederlandse HVP sluit goed aan op het innovatiebeleid van het kabinet. Onder het kopje digitalisering is al ingegaan op de maatregelen Quantum Delta en *AI-Ned and applied AI learning communities*. Deze investeringen, alsmede een aantal andere maatregelen uit het HVP die na 2023 worden geïmplementeerd, geven een impuls aan innovatie.

Beleidsmaatregelen buiten het HVP

Investeringen in wetenschap, technologie en innovatie zijn essentieel voor het versterken van het verdienvermogen en het oplossen van maatschappelijke uitdagingen. Daarvoor zijn zowel investeringen in kennisinstellingen en universiteiten noodzakelijk, maar ook het stimuleren van privaat onderzoek en samenbrengen van partijen.

Het kabinet wil zicht houden op de doelstelling om 3% van het bbp aan R&D te besteden, en heeft beleid ingezet om deze doelstelling te bereiken. Het kabinet probeert deze doelstellingen te bereiken met investeringen in het NGF en de in het coalitieakkoord aangekondigde investeringen in het fonds

⁵⁸ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2022/05/19/programma-betaalbaar-wonen>

⁵⁹ [Programma Een thuis voor iedereen | Home | Volkshuisvesting Nederland](#)

⁶⁰ [Programma Wonen en zorg voor ouderen | Home | Volkshuisvesting Nederland](#)

voor onderzoek en wetenschap.

Via het NGF wordt geïnvesteerd in R&D-projecten die bijdragen aan het verdienvermogen op de lange termijn. Een voorbeeld van door het Groeifonds gefinancierd is de investering in Oncode-PACT. Het kabinet wijst een gefaseerde financiering van €325 miljoen toe om het preklinisch ontwikkelproces van kankermedicijnen te versnellen. Een ander voorbeeld is de beoogde gefaseerde investering van €471 miljoen in het internationale ecosysteem PhotonDelta om chips energiezuiniger en efficiënter te maken.

Investerings in onderzoek

In het coalitieakkoord is een fonds 'onderzoek en wetenschap' aangekondigd dat €5 miljard zal bevatten voor tien jaar (2022-2032). Met dit fonds wil het kabinet investeren in fundamenteel onderzoek en ontwikkeling en de infrastructuur voor wetenschappelijk onderzoek. Hierdoor hoopt het kabinet dat onderwijsinstellingen de werkdruk van werknemers kunnen verlagen en meer langdurige arbeidscontracten kunnen aanbieden. Daarnaast investeert het kabinet structureel €700 miljoen op jaarbasis in voortgezet onderwijs en onderzoek. Dit budget wordt onder meer besteed aan de volgende doelen: verlaging van de werkdruk, verhoging van het welzijn van studenten, investeringen in fundamenteel onderzoek en ontwikkeling en stimulering van arbeidsmarktrelevante studies.

Continuering missiegedreven beleid

Het missiegedreven topsectoren- en innovatiebeleid wordt gecontinueerd. In 2023 wordt toegewerkt naar een nieuw Kennis- en Innovatieconvenant voor de periode 2024-2027. Het Convenant bevat afspraken over publiek-private samenwerking voor innovatie, met bijdragen van de betrokken ministeries, topsectoren, kennisinstellingen, regionale partijen, en meer. Daarbij staan de economische kansen van maatschappelijke uitdagingen en investeringen in sleuteltechnologieën centraal. In 2023 worden de inhoudelijke Kennis- en Innovatieagenda's geactualiseerd in lijn met de prioriteiten van het kabinet. Het coalitieakkoord noemt daarbij drie transities die van belang zijn voor missiegedreven innovatie: klimaat- en energietransitie, digitalisering en sleuteltechnologieën, en circulaire economie. Ook andere in het coalitieakkoord genoemde uitdagingen blijven echter van belang, zoals innovatie op gebied van landbouw en veiligheid. Naast inhoudelijke focus, zal binnen het beleid meer nadruk gelegd worden op valorisatie en marktcreatie. Hierbij wordt onder andere de aansluiting gezocht met beleidsagenda's van betrokken ministeries, provincies en regionale ontwikkelingsmaatschappijen (ROM's) en ook Europese en internationale instrumenten en samenwerkingsverbanden.

Indexatie WBSO

In 2022 is besloten de Wet Bevordering Speur- en Ontwikkelingswerk (WBSO) te indexeren. De WBSO is een fiscale regeling waarmee speur- en ontwikkelingswerk wordt gestimuleerd. Door de indexatie wordt ieder jaar het budget van de WBSO verhoogd. Dat is wenselijk, omdat ook de kosten van speur- en ontwikkelingswerk (S&O) ieder jaar toenemen, door zowel loon- als prijsstijgingen. Met de indexatie wordt gepoogd de WBSO-parameters stabiel te houden.

Tabel 2. Departementale uitgaven aan R&D, in miljoenen euro

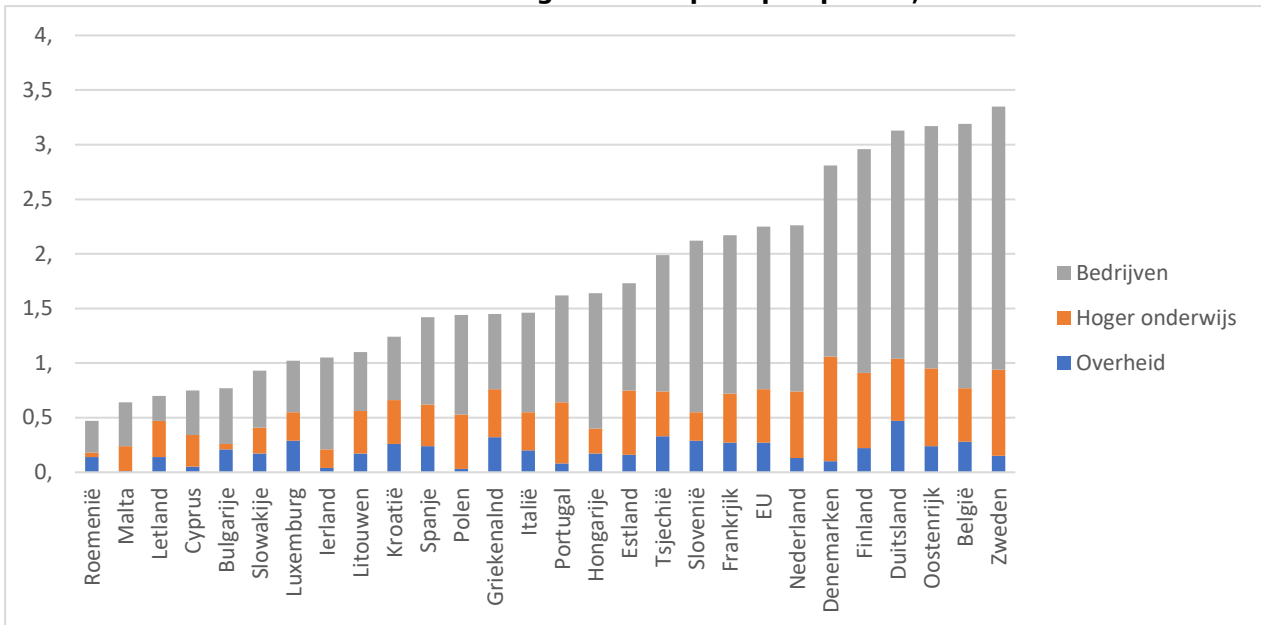
	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026
Totale departementale uitgaven aan innovatie en R&D	6 636	7 501	8 138	8 264	8 561	8 486	8 134
Waarvan bijdragen aan universiteiten en UMC's	3 211	3 596	3 730	3 602	3 669	3 725	3 758
Waarvan bijdragen aan KNAW en NWO	496	528	527	522	523	524	524
Waarvan bijdragen aan TO2-instellingen	271	261	235	232	231	230	230
Waarvan innovatie-instrumenten: PPS-toeslag, MIT, Innovatiekrediet	174	218	272	286	284	270	270
Waarvan NGF	0	13	321	502	682	692	529
Totale fiscale uitgaven aan R&D en innovatie	1 380	1 582	1 510	1 455	1 455	1 425	1 425
Totaal	8 016	9 083	9 648	9 719	10 016	9 911	9 559

Bron: TWIN-cijfers van het Rathenau. De bijdragen aan universiteiten, UMC's, KNAW, NWO en TO2-instellingen bestaan uit instituutbijdragen.

De Covid-19-maatregelen hebben gevolgen gehad voor academici en de voortzetting van hun werk. Om academici met een tijdelijk contract te ondersteunen, heeft Nederland voor de jaren 2021, 2022, 2023 en 2024 in totaal €162 miljoen beschikbaar gesteld als onderdeel van een groter plan voor herstel en ontwikkeling voor het onderwijs om de gevolgen van covid-19 te verzachten. Dankzij deze steun kunnen academici hun onderzoek voltooien, in het belang van hun academische loopbaan, de

continuïteit van het onderzoek en de kwaliteit van het hoger onderwijs in Nederland. De maatregel loopt nog.

Grafiek 1. Nederlandse R&D-investeringen in Europees perspectief, in %

Bron: Eurostat, eigen bewerking

3.6 Anti-witwasbeleid en agressieve belastingplanning

LSA.2020.4 Stappen ondernemen voor een volledige aanpak van de kenmerken van het belastingstelsel die agressieve fiscale planning mogelijk kunnen maken voor uitgaande betalingen in het bijzonder, met name door de vastgestelde maatregelen ten uitvoer te leggen en de doeltreffendheid ervan te waarborgen. Zorgen voor effectief toezicht op en handhaving van het kader voor de bestrijding van witwaspraktijken.

LSA.2019.1 Kenmerken van het belastingstelsel aanpakken die agressieve fiscale planning, vooral door middel van uitgaande betalingen, in de hand kunnen werken, met name door uitvoering van de aangekondigde maatregelen.

Herstel- en Veerkrachtplan

Het Nederlandse belastingstelsel was vanwege zijn internationale oriëntatie kwetsbaar voor structuren die belasting ontwijken. Nederland heeft echter de mogelijkheden tot belastingontwijking streng aangepakt. Op internationaal terrein heeft Nederland actief en constructief meegewerkt aan de afspraken die in internationaal verband zijn gemaakt over een herziening van het internationale belastingstelsel. Nederland is een koploper bij de implementatie van de Europese richtlijn voor een minimumniveau aan winstbelasting (Pijler 2)⁶¹ en biedt het wetsvoorstel voor de zomer aan de Tweede Kamer aan. Ook nationaal zijn veel maatregelen genomen. Belangrijke maatregelen op dit vlak zijn genomen in het kader van het Herstel- en Veerkrachtplan.

De specifieke renteaftrekbeperking (artikel 10a van de Wet op de vennootschapsbelasting 1969) zodanig aangepast dat de toepassing van deze antimisbruikregel vanaf 2021 niet leidt tot een onterechte vrijstelling van de betaling van belastingen op negatieve rente en positieve valutaresultaten.⁶²

Daarnaast is vanaf 2021 de aftrekbaarheid van liquidatie- en stakingsverliezen beperkt.⁶³ Dit is

⁶¹ Richtlijn 2022/2523, van 14 december 2022, tot waarborging van een mondiaal minimumniveau van belastingheffing voor groepen van multinationale ondernemingen en omvangrijke binnenlandse groepen in de Unie.

⁶² [Staatsblad 2020, 540 | Overheid.nl > Officiële bekendmakingen \(officielebekendmakingen.nl\)](#)

⁶³ [Staatsblad 2020, 539 | Overheid.nl > Officiële bekendmakingen \(officielebekendmakingen.nl\)](#)

bewerkstelligd door de invoering van drie noodzakelijke voorwaarden om deze verliezen fiscaal aftrekbaar te maken, te weten: de temporele, territoriale en kwantitatieve voorwaarde. Ook is vanaf 2021 de verliesverrekening in de vennootschapsbelasting beperkt.⁶⁴ Beide maatregelen zorgen voor een evenwichtiger belastingheffing van multinationals.

Vanaf 2022 is de wet in werking getreden die die mismatches bij de toepassing van het zakelijkheidsbeginsel aanpakt.⁶⁵ De wet maakt een einde aan mismatches die verband houden met een verschil in verrekenprijzen of in de waardering van verworven activa en tot dubbele niet-heffing leiden. Het doel van deze hervorming is mismatches aan te pakken die het gevolg zijn van een andere toepassing of interpretatie van het zakelijkheidsbeginsel in de vennootschapsbelasting. Met name in internationale situaties kunnen dergelijke mismatches ertoe leiden dat een deel van de winst van een multinationale onderneming niet in een winstbelasting wordt opgenomen.

Tot slot zet Nederland in op een hervorming die als doel heeft de financiële stromen vanuit Nederland naar laag belastende jurisdicties te beperken. Nederland heeft per 1 januari 2021 een bronbelasting op renten en royalty's ingevoerd naar laagbelastende jurisdicties en in misbruiksituaties. Vanaf 2024 wordt de bronbelasting ook van toepassing op dividendstromen naar laagbelastende jurisdicties en in misbruiksituaties.

Beleidsmaatregelen buiten het HVP

Het kabinet zet in op het voorkomen en bestrijden van witwassen. In september 2022 heeft het kabinet de beleidsagenda aanpak witwassen gepubliceerd.⁶⁶ Deze beleidsagenda bevat de prioriteiten en vervolgacties om de aanpak van witwassen effectiever te maken. De beleidsagenda is gebaseerd op de uitkomsten van verschillende onderzoeken, waaronder de evaluatie van Nederland door de *Financial Action Task Force*. In de beleidsagenda wordt de afweging gemaakt tussen 'streng waar nodig' en 'ruimte waar mogelijk'. Zo zetten we in op verbeteringen binnen de toepassing van de regelgeving door en het toezicht op niet-financiële instellingen. Daarbij willen we ook het kennisniveau onder deze instellingen verhogen.

Andere punten waar het kabinet op inzet zijn effectieve gegevensdeling en de aanpak van facilitators van witwassen. Tegelijkertijd is er oog voor de ongewenste effecten en lasten voor instellingen die aan de witwasregelgeving moeten voldoen en voor klanten van deze instellingen. Zo neemt het kabinet maatregelen om de toegang tot het betalingsverkeer te borgen en om kleine instellingen te ondersteunen. In de beleidsagenda wordt ook ingezet op het vergroten van het inzicht in de effectiviteit van het beleid. Dit gebeurt onder andere via de National Risk Assessment witwassen. De komende periode werkt het kabinet, samen met publieke partners zoals toezichthouders en opsporingsinstanties en private partners zoals branchevereniging van instellingen die onder witwasregelgeving vallen, aan het uitvoeren van de vervolgacties in de beleidsagenda.

3.7 Pensioensysteem

LSA.2022.1 De in 2019 en 2020 overeengekomen hervorming van het pensioenstelsel vaststellen en uitvoeren.

LSA.2019.1 Ervoor zorgen dat de tweede pijler van het pensioenstelsel transparanter, intergenerationeel eerlijker en schokbestendiger wordt.

Herstel- en veerkrachtplan

In het kader van het Nederlandse HVP is een hervorming opgenomen aangaande het pensioensysteem die de relevante LSA's adresseert: de hervorming van de tweede pijler van het Nederlandse pensioenstelsel. Met deze hervorming wordt gepoogd de tweede pijler van het Nederlands pensioenstelsel transparanter, eerlijker en schokbestendiger te maken en beter af te stemmen op een veranderende arbeidsmarkt. De hervorming bestaat uit de inwerkingtreding van de wet tot hervorming van de tweede pijler van het pensioenstelsel. Met de voorgestelde wet wordt de zogenoemde doorsneesystematiek (doorsneepremie – ongeacht leeftijd betaalt iedereen dezelfde

⁶⁴ [Staatsblad 2020, 540 | Overheid.nl > Officiële bekendmakingen \(officielebekendmakingen.nl\)](#)

⁶⁵ [Staatsblad 2021, 654 | Overheid.nl > Officiële bekendmakingen \(officielebekendmakingen.nl\)](#)

⁶⁶ [Kamerbrief over beleidsagenda aanpak witwassen | Kamerstuk | Rijksoverheid.nl](#)

premie, wat tot herverdeling tussen leeftijdsgroepen leidt) afgeschaft en vervangen door een leeftijdsonafhankelijke pensioenpremie in combinatie met de pensioenopbouw die aansluit bij de ingelegde premie. De nieuwe pensioencontracten zijn allemaal premieovereenkomsten, waarin de premie het uitgangspunt is en niet langer de gewenste pensioenuitkering.

De beoogde inwerkingtredingsdatum van het nieuwe pensioenstelsel was 1 januari 2023. Op 22 december 2022 heeft de Tweede Kamer het wetsvoorstel aangenomen⁶⁷. Het wetsvoorstel ligt nu in de Eerste Kamer en daarmee heeft de beoogde inwerkingtreding enige vertraging opgelopen ten opzichte van het tijdsplan uit het HVP. Zodra de Eerste Kamer ook instemt en de wet in werking kan treden, voorzien op 1 juli 2023, is deze onmiddellijk van toepassing op pensioencontracten die na de inwerkingtreding van de wet worden gesloten. Voor bestaande pensioencontracten geldt dat deze uiterlijk op 31 december 2026 moeten zijn aangepast.

3.8 Begrotingsbeleid

LSA.2022.1 In 2023 ervoor zorgen dat de groei van de nationaal gefinancierde lopende uitgaven in overeenstemming is met een algemeen neutrale beleidskoers, rekening houdend met de aanhoudende tijdelijke en gerichte steun aan huishoudens en bedrijven die het meest kwetsbaar zijn voor stijgingen van de energieprijzen en aan mensen die Oekraïne ontvluchten. Klaar staan om de lopende uitgaven aan te passen aan de veranderende situatie. Meer overheidsinvesteringen voor de groene en digitale transitie en voor energiezuikerheid, onder meer door gebruik te maken van het Herstel- en Veerkrachtplan, REPowerEU en andere EU-fondsen. Voor de periode na 2023 een begrotingsbeleid voeren dat gericht is op het tot stand brengen van prudente begrotingssituaties op middellange termijn.

Zoals beschreven in het coalitieakkoord van 2022 heeft het Nederlandse kabinet voor de komende jaren een ambitieuze investeringsagenda opgesteld om maatschappelijke uitdagingen aan te pakken op tal van terreinen, zoals klimaatverandering, de energietransitie, digitalisering, infrastructuur, R&D, natuurbehoud en huisvesting. Om het Nederlandse groeipotentieel op lange termijn te stimuleren is in 2020 het NGF opgericht. In de periode 2020-2024 stelt het NGF €20 miljard beschikbaar voor projecten op het gebied van infrastructuur, R&D en kennisontwikkeling. Daarnaast heeft het kabinet voor de komende 10 jaar een Klimaatfonds van €35 miljard ingesteld om de groene transitie te ondersteunen. Zo wordt in 2023 €180 miljoen geïnvesteerd in het opwekken van windenergie op de Noordzee. Verder wordt €145 miljoen geïnvesteerd in de productie van waterstof. Verder heeft het kabinet een transitiefonds van €24 miljard ingesteld voor maatregelen om de stikstofdepositie te verminderen en de natuur te herstellen en te behouden. Het HVP en *REPowerEU* zijn belangrijke onderdelen van de ambities van het kabinet om investeringen in de groene transitie en duurzame economische groei te ondersteunen. Het kabinet heeft aanvullende maatregelen genomen om de energievoorziening veilig te stellen. Zo zorgt de overheid er door de import van vloeibaar gas voor dat de gasopslagen voldoende gevuld zijn. Verder wordt de productiebeperking voor kolencentrales tijdelijk opgeheven. Tegelijkertijd stimuleert de overheid burgers en bedrijven om waar mogelijk energie te besparen.

Deze investeringen zullen leiden tot een tijdelijke verslechtering van het EMU-saldo en de EMU-schuld. Het kabinet accepteert deze tijdelijke verslechtering, omdat deze investeringen nodig zijn om het welzijn van toekomstige generaties te behouden en om hogere kosten in de toekomst voor de aanpak van deze uitdagingen te voorkomen. De EMU-saldi van 2022 en 2023 zullen naar verwachting respectievelijk -0,7 en -3% van het BBP bedragen. De EMU-schuld zal naar verwachting zowel op korte als op middellange termijn houdbaar blijven. De EMU-schuld zal naar verwachting onder de 60% van het BBP blijven, namelijk 49,3% van het BBP in 2022 en 48,4% van het BBP in 2023. De overheidsschuld zal naar verwachting stijgen tot 60,4% van het BBP in 2031 als gevolg van de stijgende rente-uitgaven, hogere uitgaven aan zorg en sociale zekerheid en uitgestelde investeringen uit het coalitieakkoord. Op middellange termijn streeft het kabinet naar een stabiele ontwikkeling van de overheidsschuld. Om dit te bereiken neemt het kabinet maatregelen om onder meer deze

⁶⁷ [Stemming met amendementen \(eerstekamer.nl\)](https://www.eerstekamer.nl/stemmen/2022/12/22/wet-2022-2023-0010)

stijgende uitgaven voor gezondheidszorg te beteugelen. Zo houdt het kabinet scherper toezicht op de effectiviteit van behandeling en zorg, waardoor vanaf 2037 tot €1,1 miljard wordt bespaard. Verder heeft het kabinet een taskforce aangesteld die de uitvoering van verschillende maatregelen gaat onderzoeken, als voorbereiding op de volgende kabinetsperiode.

Ook heeft het kabinet maatregelen genomen om de gevolgen van de oorlog in Oekraïne op te vangen. De stijging van de energieprijzen en de inflatie hebben grote gevolgen voor de Nederlandse economie en huishoudens, die vooral door kwetsbare groepen worden gevoeld. Om deze groepen te ondersteunen heeft het kabinet een reeks maatregelen genomen. Zo wordt vanaf 2023 een prijsplafond voor energie ingevoerd. Verder heeft het kabinet €50 miljoen gereserveerd in een noodfonds voor energie. Dit fonds is ingesteld om de meest kwetsbare huishoudens te ondersteunen en te voorkomen dat zij in de winter schulden opbouwen. Het kabinet streeft ernaar om in het voorjaar van 2023 de kosten van het energieplafond budgettair te dekken. Op deze manier wil het kabinet een neutrale beleidskoers aanhouden ten opzichte van het begrotingskader zoals vastgelegd in de Startnota van de coalitie.

4. Voortgang Sustainable Development Goals

De *Sustainable Development Goals* sluiten aan bij het Nederlandse denken in termen van brede welvaart. Daarbij wordt niet alleen gekeken naar materiële welvaart van de huidige generaties, maar ook naar de kwaliteit van leven in bredere zin en die van latere generaties en van mensen elders in de wereld. In Nederland lopen we daarmee voorop. Het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) publiceert sinds mei 2018 de Monitor Brede Welvaart. Deze unieke Monitor brengt brede welvaart in beeld met behulp van een brede set aan indicatoren. Het CBS toont hoe verschillende welvaartsaspecten ontwikkelen over tijd en hoe Nederland het doet in vergelijking met andere landen. In 2019 heeft het CBS de Monitor Brede Welvaart en de meting van de voortgang op de SDG's geïntegreerd in één Monitor. De meest recente editie *Monitor Brede Welvaart & Sustainable Development Goals 2022*⁶⁸ beschrijft de voortgang van Nederland ten aanzien van brede welvaart en SDG's aan de hand van 280 verschillende indicatoren.

Tabel 13 uit de Monitor 2022 toont de trends van de indicatoren en de positie van Nederland in vergelijking met andere EU-landen. Hieruit blijkt dat de kwaliteit van leven in Nederland hoog is vergeleken met andere EU-landen. Dit is te zien aan de goede scores op SDG 1 (geen armoede), SDG 3 (gezondheid), SDG 4 (onderwijs), SDG 8 (economie en fatsoenlijke banen), SDG 16 (vrede, justitie en publieke diensten) en SDG 17 (samenwerken om de doelstellingen te bereiken).

In veel domeinen is de positie van Nederland de afgelopen jaren verder verbeterd. Dit komt het meest nadrukkelijk naar voren in het feit dat Nederland bij geen enkele SDG meer een achterloper is; in 2019 was dit nog het geval bij SDG 7 (betaalbare en duurzame energie), SDG 13 (klimaatactie), SDG 14 (leven in het water) en SDG 15 (leven op het land). De rode draad hierin is dat waar Nederland qua natuur en klimaat eerder een achterhoede positie had, nu een meer gemiddelde positie behaald is. Evenwel zijn dit voor Nederland nog steeds domeinen waar ruimte is voor verbetering. Op twee terreinen is een substantiële terugval waarneembaar vergeleken met andere EU-landen: SDG 2 (geen honger) en SDG 9.1 (infrastructuur en mobiliteit). Een kanttekening hierbij is dat de ontwikkeling bij SDG 2 in absolute zin overwegend positief is.

Tabel 3. Trends in Nederland van de 17 SDGplus-doelstellingen en positie van Nederland binnen de EU

SDG	NL trends 17 SDGplus-doelstellingen (procentueel aandeel in het totale aantal gemeten indicatoren)			Positie NL binnen EU
	Positief	Neutraal	Negatief	
1. Geen armoede	42	58	0	Voorloper
2. Geen honger	62	23	15	Neutraal
3. Goede gezondheid en welzijn	20	73	7	Neutraal
4. Kwaliteitsonderwijs	44	44	11	Neutraal
5. Gendergelijkheid	62	31	8	Neutraal
6. Schoon water en sanitair	23	54	23	Neutraal
7. Betaalbare en duurzame energie	33	50	17	Neutraal
8. Waardig werk en economische groei:				
8.1 Economie en productiefactoren	33	67	0	Neutraal
8.2 Arbeid en vrije tijd	47	47	7	Neutraal
9. Industrie, innovatie en infrastructuur:				
9.1 Infrastructuur en mobiliteit	21	50	29	Neutraal
9.2 Duurzame bedrijvigheid	50	50	0	Voorloper
9.3 Kennis en innovatie	43	57	0	Neutraal
10. Ongelijkheid verminderen:				
10.1 Sociale samenhang en ongelijkheid	31	50	19	Voorloper
10.2 Financiële houdbaarheid	20	47	33	Neutraal
11. Duurzame steden en gemeenschappen:				
11.1 Wonen	23	31	46	Neutraal
11.2 Leefomgeving	40	30	30	Neutraal

⁶⁸ [Monitor Brede Welvaart & Sustainable Development Goals 2022 \(cbs.nl\)](https://www.cbs.nl/nl-nl/publicaties/publicatie/2022/01/monitor-brede-welvaart-sustainable-development-goals-2022)

12. Verantwoorde consumptie en productie	23	69	8	Neutraal
13. Klimaatactie	71	14	14	Neutraal
14. Leven in het water	33	67	0	Neutraal
15. Leven op het land	8	50	42	Neutraal
16. Vrede, justitie en sterke publieke diensten:				
16.1 Veiligheid en vrede	27	54	18	Neutraal
16.2 Instituties	13	50	38	Voorloper
17. Partnerschap om doelstellingen te bereiken	75	25	0	Voorloper

5. Europese fondsen

Complementair aan het in sectie drie beschreven nationaal beleid en het HVP, maakt Nederland daarnaast ook gebruik van verscheidene Europese structuur- en investeringsfondsen (ESI-fondsen) om een bijdrage te leveren aan diverse sociaal-economische uitdagingen, regionale ontwikkeling en EU-beleidsprioriteiten. De cohesiebeleidsfondsen waar Nederland aan deelneemt zijn het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO), het Europees Sociaal Fonds Plus (ESF+) en het *Just Transition Fund* (JTF). In lijn met de Nederlandse beleidsprioriteiten zoals beschreven in hoofdstuk 3 van dit NHP dragen de cohesiebeleidsfondsen elk op een eigen wijze bij aan een inclusieve, innovatieve en koolstofarme economie. De middelen van het cohesiebeleid zullen in de Nederlandse regio's de economische, sociale en territoriale cohesie bevorderen. De cohesiebeleidsfondsen dragen daarnaast bij aan nationale beleidsagenda's, waaronder het Missiegedreven Topsectoren- en Innovatiebeleid (MTIB) en het Integrale Nationale Energie- en Klimaatplan 2021-2030 (INEK).

De Commissie heeft op 24 juni 2022 een partnerschapsovereenkomst met Nederland goedgekeurd, waarin de Nederlandse investeringsstrategie voor de periode 2021-2027 van €2 miljard voor het cohesiebeleid is vastgelegd. Hiermee werd tevens LSA 2 van 2022 ('de onderhandelingen met de Commissie over de programmeringsdocumenten voor het cohesiebeleid voor de periode 2021-2027 snel afronden om van start te kunnen gaan met de uitvoering ervan') geadresseerd.

Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO)

Met de EFRO-programma's wordt in Nederland ingezet op onderzoek en innovatie, en op een groene, koolstofarme en circulaire economie. Dat sluit aan op nationale doelen zoals beschreven in het MTIB en in het INEK. Met het MTIB wordt beoogd om het Nederlands innovatiebeleid meer toe te spitsen op de economische kansen van maatschappelijke uitdagingen. Het INEK beschrijft dat voor de grote maatschappelijke transitieopgaven brede implementatie en valorisatie van innovaties noodzakelijk is, om uit te komen op een volledig circulaire, CO₂-vrije en digitale economie en samenleving.

Uit het EFRO zal in Nederland €240 miljoen (2021-2027) bijdragen aan de vergroting van het aandeel van hernieuwbare energiebronnen, vermindering van het energieverbruik en de uitstoot van broeikasgassen in gebouwen en in het mkb reduceren. Het EFRO zal ook helpen bij de vervanging van fossiele brandstoffen door hernieuwbare energiebronnen, conform de *REPowerEU*-doelstellingen. Bovendien zal €310 miljoen (2021-2027) worden uitgetrokken voor de ondersteuning van onderzoek en innovatie in het mkb en de overdracht van kennis om de ontwikkeling van innovatieve ecosystemen en slimme specialisatie te stimuleren. Daarbij wordt 9% van het EFRO besteed aan duurzame stedelijke ontwikkeling en geïntegreerde investeringen op basis van eigenaarschap van de lokale gemeenschappen in Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht, bijvoorbeeld op het gebied van energietransitie en circulaire economie.

De inzet van de EFRO-programma's op onderzoek en innovatie en op een groene, koolstofarme en circulaire economie sluiten ook aan bij de uitdagingen die voor Nederland zijn vastgesteld in het 2022 landenrapport in het kader van het Semester en bij de aanbevelingen die de Raad van de EU in de afgelopen jaren in het kader van het Semester aan Nederland heeft gedaan. Zo kreeg Nederland in 2020 de aanbeveling om te investeren in missiegedreven onderzoek en innovatie. In de aanbevelingen voor 2022 en 2023 die zijn bekrachtigd in juli 2022 werd Nederland daarnaast opgeroepen om de investeringen in de groene transitie en de energiezekerheid te intensiveren, onder meer door gebruik te maken van de RRF, *REPowerEU* en andere EU-fondsen. Ook werd Nederland opgeroepen de algemene afhankelijkheid van fossiele brandstoffen te verminderen door een snellere uitrol van hernieuwbare energie, het verbeteren van de energie-efficiëntie en de investeringen in duurzaam vervoer en duurzame landbouw te versnellen. Het kabinet onderschrijft het belang van deze aanbevelingen. Het klimaat- en transitiefonds, het Nationaal Groeifonds en het Nederlandse HVP zullen een aanzienlijke bijdrage leveren aan het realiseren hiervan. Tot slot wordt het EFRO in Nederland uitgevoerd door de vier landsdelige beheersautoriteiten, waarmee Nederland ook werkt aan *multilevel governance* met de fondsen onder het cohesiebeleid.

Europees Sociaal Fonds Plus (ESF+)

Het ESF+ programma 2021-2027 richt zich in Nederland op de ondersteuning van werkzoekenden en

kwetsbare werkenden en op voedselhulp voor de meest behoeftigen. Met meer dan €413 miljoen zal het ESF+ (2021-2027) in Nederland mensen ondersteunen die moeilijkheden ondervinden bij het vinden en behouden van een baan door te investeren in arbeidsmarktgerichte ondersteuning, opleiding en omscholing van zowel werkzoekenden als kwetsbare werkenden. Mensen zullen worden ondersteund via de ontwikkeling van basis-, digitale en andere beroepsvaardigheden, en via een breder pakket van sociale en arbeidsmarktgerichte steunmaatregelen. Hiermee wordt een goed opgeleide en duurzaam inzetbare beroepsbevolking gestimuleerd. Het ESF+ zal tevens (kinder)armoede aanpakken door voedsel en materiële hulp aan de meest behoeftigen te verstrekken, door kinderen te helpen naar school te gaan en aan sportactiviteiten deel te nemen en door te investeren in innovatieve maatregelen ter bevordering van gelijke kansen en non-discriminatie op de arbeidsmarkt.

De inzet van het ESF+ programma voor de periode 2021-2027 sluit aan bij de aanbevelingen van de Raad aan Nederland voor 2022 en 2023 in het kader van het Semester. Hierin werd Nederland namelijk opgeroepen om tekorten aan arbeidskrachten en vaardigheden aan te pakken, onder meer door het onderbenutte arbeidspotentieel door het hoge aandeel deeltijdwerk en de lagere arbeidsparticipatie van mensen met een migratieachtergrond, aan te boren. Ook werd Nederland opgeroepen om bij- en omscholing te verbeteren, met name voor mensen met afstand tot de arbeidsmarkt en inactieven. Daarnaast is de programmering van het ESF+ gericht op de door de Europese Commissie geïdentificeerde investeringsbehoeften onder annex D van het 2019 landenrapport voor Nederland in het kader van het Semester⁶⁹.

Naast de hierboven genoemde maatregelen onder het ESF+ programma treft het kabinet ook in het coalitieakkoord maatregelen om deze aanbevelingen te adresseren. Zo spant het kabinet zich in voor de uitbreiding van de arbeidsmarktinfrastructuur om de overgang van werk-naar-werk en van uitkering-naar-werk te stimuleren. Onderdeel hiervan zijn instrumenten voor om- en bijscholing die de overstap naar tekortberoepen ondersteunen.

Om extra mensen uit het onbenut arbeidspotentieel aan te spreken is er onder andere het actieplan 'Dichterbij dan je denkt', om mensen die nu langs de kant staan naar werk of een leerwerktraject te begeleiden. Daarnaast is het kabinet in 2018 van start gegaan met het programma Verdere Integratie op de Arbeidsmarkt (VIA) om de arbeidsmarktkansen en -posities van Nederlanders met een migratieachtergrond te verbeteren. Koepels van gemeenten en het onderwijs, sociale partners, ministeries, UWV, maatschappelijke organisaties en de uitzendbranche hebben onder meer op basis van de lessen uit dit programma samen een werkagenda opgesteld en werken samen om de lessen in de praktijk toe te passen en te verspreiden. In het Nederlandse HVP wordt er ook aandacht besteed aan het onbenutte arbeidspotentieel. De maatregel RMT's is hier een goed voorbeeld van.

Just Transition Fund (JTF)

Het JTF richt zich op ondersteuning van specifieke regio's waar de sociaaleconomische impact van de klimaattransitie bovengemiddeld groot is. Het JTF wordt ingezet langs drie sporen: (1) het vernieuwen en diversifiëren van de economie, (2) het vergroenen van de infrastructuur en (3) het versterken van de arbeidsmarkt. Het JTF heeft een integrale sociaaleconomische aanpak. Dat betekent dat een groot deel van de middelen zal worden geïnvesteerd om banen te behouden en te creëren bij bedrijven die overschakelen op klimaatneutraliteit en om te zorgen dat de beroepsbevolking zich bij- en omschoolt om klaar te zijn voor nieuwe banen in de groene economie.

De Nederlandse inzet van het JTF sluit aan op de strategische doelstellingen van het INEK. Doelstellingen van het INEK zijn o.a. het realiseren van 49% broeikasreductie ten opzichte van 1990 en bijdragen aan 32% hernieuwbare energie in 2030. Met het JTF wordt in geselecteerde gebieden een bijdrage geleverd aan het realiseren van deze doelstellingen door de negatieve impact van de transitie op sociaaleconomisch gebied tegen te gaan. Daarbij gaat het om investeringen die nadrukkelijk een eerlijke en duurzame transitie bevorderen, dus zowel het vernieuwen en verduurzamen van de economie en infrastructuur, als ook het om- en bijscholen van werknemers die de transitie mogelijk moeten maken. In het Nederlandse HVP, met name onder 'Prioriteit 1: Bevorderen groene transitie', zijn er meerdere maatregelen opgenomen die mede bijdragen aan de

⁶⁹ https://commission.europa.eu/publications/2019-european-semester-country-reports_e

strategische doelstellingen van het INEK.

Uit het JTF (2021-2027) zal €623 miljoen de Nederlandse regio's die het zwaarst worden getroffen door de gevolgen van de klimaattransitie ondersteunen in de overgang naar een klimaatneutrale economie. Zo zal bijvoorbeeld de regio Groningen-Emmen, die bijzonder zwaar wordt getroffen door de geplande stopzetting van de aardgaswinning, meer dan de helft van de middelen uit het JTF ontvangen. Ook ontvangen de regio's met grote emissie-intensieve industrie steun uit het JTF.

Ook de Nederlandse inzet onder het JTF sluit aan bij de aanbevelingen van de Raad aan Nederland voor 2022 en 2023, met name die op het gebied van groene investeringen en het afbouwen van de afhankelijkheid van fossiele brandstoffen. Deze zijn onder het kopje 'EFRO' al verder toegelicht.

Complementariteit HVP en overige EU-programma's

Nederland streeft naar zo veel mogelijk complementariteit en synergie tussen HVP-maatregelen en andere EU-programma's die een soortgelijke doelstelling kennen. Evenwel geldt voor alle HVP-maatregelen dat *dubbele financiering* te allen tijde uitgesloten is.

Zo is de inzet voor RMT volledig aanvullend op overige EU-programma's (ESF+; REACT EU en/of JTF). De maatregel is dusdanig gestructureerd dat dubbele financiering niet mogelijk is. De voorwaarden van de financiering van de RMT's verhinderen overlap met middelen uit EU-fondsen en voor uitvoerders bestaan hiertoe ook geen prikkels, omdat het budget gelimiteerd is.

Nationaal Groeifonds

Met name voor de in het HVP opgenomen investeringen vanuit het NGF wordt nauwe samenwerking beoogd met EU-programma's. Overeenkomstig het verbod op dubbele financiering kan van enige financieringsoverlap voor de uitvoering van NGF-projectactiviteiten met andere EU-fondsen geen sprake zijn. Wel worden in voorkomende gevallen synergievoordelen en impactvergroting bewerkstelligd door het HVP-middelen in te zetten voor *nationale medefinanciering* in het kader van EU-programma's.

Voor Quantum bestaat er intensieve samenwerking met projectactiviteiten van EU-programma's zoals QuantumFlagship, de EU Quantum Internet Alliance en het EU EuroQCI-programma. Ook wordt €5 miljoen van de NGF-financiering ingezet als nationale cofinanciering voor het benutten van EU-bijdrage onder EuroQCI.

Voor *AI-Ned* wordt aansluiting gezocht bij het EU-programma *Key Digital Technologies Joint Undertaking* (KDT), waaruit ook €5 miljoen aanvullende financiering komt. Conform de vereisten van het KDT-programma wordt met deze additionele financiering eenzelfde bedrag van €5 miljoen euro aangevuld dat vanuit HVP wordt ingezet voor het nationale *AI-Ned*-budget.

6. Betrokkenheid parlement en overige belanghebbenden

Bij het HVP, de behandeling van de LSA's en het NHP vervullen het Nederlandse parlement (Eerste en Tweede Kamer), de sociale partners, decentrale overheden en non-gouvernementele organisaties een belangrijke rol. Het kabinet legt het NHP specifiek ook voor aan de sociale partners om hen de mogelijkheid tot reactie te bieden. Daarnaast vindt er ook een consultatief overleg plaats met de sociale partners betreffende het Semester. Het kabinet blijft in dit proces verantwoordelijk voor de uiteindelijke inhoud en vormgeving van het NHP.

Het kabinet hecht grote waarde aan een breed draagvlak voor de Nederlandse positie in het Semester. Het kabinet informeert de Eerste en Tweede Kamer op reguliere basis over de verschillende fases en stappen binnen het Semester. Na het uitkomen van de voorstellen voor de meest recente LSA's in mei 2022 zijn de Eerste en Tweede Kamer geïnformeerd over de kabinetsappreciatie van de voorgestelde aanbevelingen.

In november 2022 heeft de Europese Commissie het Semester 2023 gestart door het herfstpakket te publiceren, waarin de Commissie de groeiprioriteiten van de EU uiteenzet en de beoordelingen van begrotingen van lidstaten bekend maakt. Dit doet de Commissie ieder jaar in de ASGS en de *Draft Budgetary Plans*. Daarnaast heeft de Commissie het AMR gepubliceerd, waarin de Commissie een jaarlijkse analyse maakt van het waarschuwingsmechanisme in het kader van de MEOP. Het kabinet heeft zowel de Eerste Kamer als de Tweede Kamer op de hoogte gebracht van de kabinetsappreciatie op deze rapporten. Beide Kamers hebben voorafgaand aan de diverse EU-Raadsformaties waarin deze stukken behandeld worden (schriftelijk dan wel mondeling) met het kabinet kunnen overleggen en in debat kunnen gaan.

Het kabinet deelt het NHP met de Eerste en de Tweede Kamer, waarmee het de Kamer de gelegenheid biedt om hier nog op te reageren voor verzending naar de Europese Commissie op 28 april. Verder zal het kabinet de Eerste en Tweede Kamer na publicatie van het lentepakket van het Semester informeren over de onderdelen hiervan, waaronder de LSA's die de Commissie in het kader van het Semester 2023 zal voorstellen aan Nederland.

Herstel- en Veerkrachtplan

Voor het kabinet is het van belang dat stakeholders worden betrokken bij zowel de totstandkoming als de implementatie van het Nederlandse HVP. Sinds de publicatie van het eerste conceptplan van het Nederlandse HVP op 28 maart 2022 heeft er een proces van raadpleging plaatsgevonden, dat zo breed en inclusief mogelijk is vormgegeven. Zo zijn er onder meer bijeenkomsten georganiseerd met medeoverheden, sociale partners en organisaties die zich inzetten voor gendergelijkheid en gelijke kansen voor iedereen. Daarnaast is er een internetconsultatie gepubliceerd waar iedere burger zijn of haar mening en inbreng over en op het eerste concept van het Nederlandse HVP heeft kunnen delen⁷⁰.

De Tweede Kamer is gedurende het schrijf- en goedkeuringsproces door het kabinet op de hoogte gehouden. Er zijn kamerbrieven verstuurd naar aanleiding van het eerste conceptplan⁷¹, het ingediende definitieve plan⁷² (en het formele goedkeuringsbesluit door de Raad.⁷³ Bovendien heeft er tijdens de totstandkoming van het plan een technische briefing en een plenair debat over het HVP plaatsgevonden.

Inmiddels is de implementatie van het HVP in volle gang. Er vinden op regelmatige basis gesprekken plaats met de medeoverheden, sociale partners en maatschappelijke organisaties die zich inzetten voor gendergelijkheid en gelijke kansen voor iedereen over de voortgang en de implementatie van het HVP. Daarnaast zal er, op aanraden van maatschappelijke organisaties, een onderzoek worden ingesteld op de sociaaleconomische effecten van het HVP op verschillende bevolkingsgroepen

⁷⁰ Voor meer informatie zie hoofdstuk 3.2 van het HVP [Definitief Nederlands Herstel- en Veerkrachtplan | Rapport | Rijksoverheid.nl](#)

⁷¹ [Raad voor Economische en Financiële Zaken | Tweede Kamer der Staten-Generaal](#)

⁷² [Kamerbrief over indiening Nederlands Herstel- en Veerkrachtplan bij de Europese Commissie | Kamerstuk | Rijksoverheid.nl](#)

⁷³ [Kamerbrief goedkeuring raaduitvoeringsbesluit Nederlandse Herstel- en Veerkrachtplan | Kamerstuk | Rijksoverheid.nl](#)

